χώρος

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 43 ΈΤΟΣ 2026
ISSUE YEAR
ISSN: 1109 – 5008
e-ISSN: 2944 - 9847

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξη

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρος

Διεύθυνση:

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ

Πεδίον Άρεως, 383 34 ΒΟΛΟΣ

http://www.aeihoros.gr

e-mail: aeihoros@uth.gr

Επιμέλεια έκδοσης: Νεκταρία Σαρρή

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς-Παναγιώτης Μανέτος

αειχώρος, 43

Περιεχόμενα

Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιάβα - Λατινοπούλου Μάγδα 6

Συνεξέλιξη αστικής ανάπτυξης και κινητικότητας: δύστροπα προβλήματα και διδάγματα από τη Θεσσαλονίκη

Ποζουκίδου Γεωργία, Σαλεπάκη Ασημένια 33

Πρόθεση συμμετοχής πολιτών σε έργα αστικής ανάπλασης. Η περίπτωση του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης

Παπαθανασίου Μαρίνα, Ασπρογέρακας Ευάγγελος 59

Οι προοπτικές πολλαπλής χρήσης του θαλάσσιου χώρου μέσα από την ευρωπαϊκή ερευνητική εμπειρία

Ανδρικοπούλου Ελένη, Γιαννακού Αθηνά, Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιάβα – Λατινοπούλου Μάγδα 83

Εξελικτικός στρατηγικός σχεδιασμός: ενιαία θεώρηση αστικής ανάπτυξης και κινητικότητας με αναφορά στη Μητροπολιτική Περιοχή Θεσσαλονίκης

Ευτυχιάδου Ουρανία, Ασπρογέρακας Ευάγγελος 103

Διαχρονική διερεύνηση των θεσμικών διαστάσεων της αυθαίρετης δόμησης στην Ελλάδα

Γουργιώτης Ανέστης, Γεμενετζή Γεωργία 127

Επανεξετάζοντας τον χωρικό σχεδιασμό μέσα από την ευρωπαϊκή και ελληνική εμπειρία: από την Διακήρυξη των Δελφών στην «Πυξίδα» του Χωρικού Σχεδιασμού

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Καυκαλάς Γρηγόρης 151

Anastasia Panori (2024). Digitally Disrupted Space: Proximity and New Development Opportunities for Regions and Cities. Routledge, pages 229

Επανεξετάζοντας τον Χωρικό Σχεδιασμό μέσα από την ευρωπαϊκή και ελληνική εμπειρία: από την Διακήρυξη των Δελφών στην «Πυξίδα» του Χωρικού Σχεδιασμού

Γουργιώτης Ανέστης

Αναπληρωτής Καθηγητής Χωρικού Σχεδιασμού, ΤμΜΧΠΠΑ, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Γεμενετζή Γεωργία

Επίκουρη Καθηγήτρια, Πολεοδομικού Προγραμματισμού-Σχεδιασμού, ΤμΜΧΠΠΑ, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Περίληψη

Οι ραγδαίες αλλαγές στις οικονομικές και κοινωνικές δομές των ευρωπαϊκών χωρών καθιστούν αναγκαία την επανεξέταση των αρχών που διέπουν την οργάνωση του χώρου. Τα εργαλεία χωρικού σχεδιασμού φαίνεται να μην επαρκούν πλέον για την αντιμετώπιση των σύγχρονων προκλήσεων. Ο χωρικός σχεδιασμός αδυνατεί να αντιμετωπίσει κρίσιμα ζητήματα, καθώς στερείται της ευελιξίας να ανταποκριθεί στην ταχύτατα αυξανόμενη πολυπλοκότητα του σύγχρονου κόσμου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ανάγκη αναθεώρησης του πλαισίου σχεδιασμού, ώστε να ενσωματώνει νέες μεθόδους και προσεγγίσεις, ικανές να αντιμετωπίσουν τις πολυδιάστατες και αλληλένδετες προκλήσεις του 21ου αιώνα. Η εργασία διερευνά πώς ο χωρικός σχεδιασμός μπορεί να ανταποκριθεί στις σύγχρονες και μελλοντικές προκλήσεις, ποιοι παράγοντες αμφισβητούν τις παραδοσιακές μεθόδους και τη λειτουργικότητά τους, καθώς και με ποιους τρόπους ένα ανανεωμένο πλαίσιο μπορεί να διατηρεί τον θεμελιώδη σκοπό και τις αξίες του, ενώ προσαρμόζεται στις σύνθετες και μεταβαλλόμενες δυναμικές του χώρου. Το άρθρο αναδεικνύει την ανάδυση νέων προσεγγίσεων που ανασυγκροτούν τη φύση, τον σκοπό και τις αξίες του χωρικού σχεδιασμού, μέσω κριτικής ανασκόπησης της εξέλιξής του στην Ευρώπη και των αντανακλάσεων τους στο ελληνικό σύστημα χωρικού σχεδιασμού. Στο πλαίσιο αυτό, παρουσιάζεται η «Πυξίδα Χωρικού Σχεδιασμού» ως εργαλείο στρατηγικού προσανατολισμού και χάραξης πολιτικών, ικανό να ανταποκριθεί στην πολυπλοκότητα και στις δυναμικές του σύγχρονου χώρου. Παράλληλα, εξετάζεται ο συνδυασμός των βασικών αξόνων της «Πυξίδας» με τις Αρχές της Διακήρυξης των Δελφών για τον Χωρικό Σχεδιασμό, με στόχο τη διερεύνηση της συμβολής τους στη σύγχρονη σχεδιαστική και διοικητική πρακτική.

Λέξεις κλειδιά

Χωρικός σχεδιασμός, Πυξίδα χωρικού σχεδιασμού, Διακήρυξη των Δελφών, Ελλάδα, Ευρώπη.

Rethinking Spatial Planning through European and Greek experience: From the Delphi Declaration to the "Compass" for Spatial Planning

Abstract

The rapid changes in the economic and social structures of European countries have made it necessary to reconsider the principles governing the organization of space. Spatial planning tools appear to be no longer sufficient to address contemporary challenges. Spatial planning is increasingly unable to respond effectively to critical issues, as it lacks the flexibility required to address the rapidly growing complexity of the contemporary world. This highlights the need to reconsider the planning framework in order to incorporate new methods and approaches capable of addressing the multidimensional and interconnected challenges of the 21st century. This paper explores how spatial planning can respond to contemporary and future challenges, which factors challenge traditional planning methods and their effectiveness, and how a renewed planning framework can preserve its fundamental purpose and values while adapting to the complex and changing dynamics of space. The article highlights the emergence of new approaches that reshape the nature, purpose, and values of spatial planning through a critical review of its evolution in Europe and its implications for the Greek spatial planning system. In this context, the "Spatial Planning Compass" is presented as a tool for strategic orientation and policy formulation, capable of responding to the complexity and dynamics of contemporary spatial development. At the same time, the paper examines the combination of the key dimensions of the "Compass" with the Principles of the Delphi Declaration on Spatial Planning, with the aim of exploring their contribution to contemporary planning and administrative practice.

Keywords

Spatial planning, Spatial planning compass, Delphi declaration, Greece, Europe.

1.Εισαγωγή

Είναι ευρέως παραδεκτό ότι δεν υπάρχει ένας ορισμός του χωρικού σχεδιασμού, όπως δεν υπάρχει και μία ενιαία θεωρία του (Mazza, 1996, όπως αναφέρεται στο Nadin & Fernández-Maldonado, 2023, σ. 627). Η έννοια του χωρικού σχεδιασμού δεν περιορίζεται σε μία προσέγγιση, αντίθετα, η μορφή και λειτουργία του διαμορφώνεται εντός του ιστορικού, κοινωνικοοικονομικού, πολιτικού και πολιτισμικού πλαισίου της εκάστοτε περίστασης (Nadin & Stead, 2008, σ. 35).

Σύμφωνα με τον Tewdwr-Jones (2012, σ. 4), το χαρακτηριστικό γνώρισμα του χωρικού σχεδιασμού είναι ότι αποτελεί μια επαγγελματική, αλλά εξαιρετικά πολιτικά αμφισβητούμενη διαδικασία. Στο επίκεντρο της αναλυτικής του θεώρησης βρίσκεται η προσπάθεια κατανόησης των δυνάμεων που κινούν τις αλλαγές στη χρήση γης, αυτές που διαμορφώνονται μέσα από βραχυπρόθεσμες, μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες τάσεις, μέσα σε ένα περιβάλλον όπου εξελίσσονται οι δομές διακυβέρνησης και οι ατομικές και συλλογικές προσδοκίες. Οι προσδοκίες αυτές έχουν κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις, οι οποίες μεταβάλλονται διαχρονικά. Ως εκ τούτου, ο σχεδιασμός συνιστά μια ζωντανή και δυναμική διαδικασία, που αποτυπώνει συγκρούσεις συμφερόντων, αντιτιθέμενες αξίες και την αβεβαιότητα γύρω από το μέλλον. Δεν περιορίζεται σε μια τεχνική παρέμβαση, αλλά αναδεικνύεται ως κοινωνικά και πολιτικά φορτισμένη πρακτική, η οποία μεταβάλλεται διαρκώς και αποσκοπεί στην εξισορρόπηση σχέσεων ισχύος, πόρων και αξιών μέσα σε ένα πλαίσιο κοινωνικής αλλαγής.

Ο χωρικός σχεδιασμός χρησιμοποιείται ολοένα και περισσότερο ως ένας ευρύς όρος για να περιγράψει τα συστήματα σχεδιασμού χρήσεων γης των ευρωπαϊκών κρατών-μελών που ασχολούνται κυρίως με τη διαχείριση της αλλαγής της χρήσης γης (Nadin et al., 2018, σ. 8). Ο όρος αυτός έχει επικρατήσει στην Ευρώπη, σε αντιδιαστολή με τους αγγλοσαξονικούς όρους “city and regional planning” ή “town and country planning» (Nadin & Fernandez-Maldonado, 2023). Είναι σημαντικό, ωστόσο, να σημειωθεί ότι, μετά την υιοθέτηση του Ευρωπαϊκού Χάρτη Χωροταξίας (της «Χάρτας του Torremolinos») το 1983 και τις επακόλουθες συναντήσεις του CEMAT (European Conference of Ministers responsible for Spatial/Regional Planning), ο όρος «χωρικός σχεδιασμός» καθιερώθηκε ως ένα ενοποιητικό πλαίσιο για την οργάνωση του χώρου σε ευρωπαϊκό επίπεδο (Gourgiotis, 2014). Τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα ασχολούνται περισσότερο με την έννοια του σχεδιασμού ως συντονισμού των εδαφικών επιπτώσεων των τομεακών πολιτικών, ιδίως εκείνων για τις οποίες η ΕΕ έχει κάποια αρμοδιότητα. Αυτό περιεγράφηκε στην *European Spatial Development Perspective* ως μια ολοκληρωμένη προσέγγιση χωροταξικού σχεδιασμού (CSD, 1999). Πιο πρόσφατα, με βάση το έργο ESPON/COMPASS (2018), η έννοια του χωρικού σχεδιασμού έχει γίνει κατανοητό ότι περιλαμβάνει «*τόσο τον σχεδιασμό των χρήσεων γης όσο και τον χωρικά προσδιορισμένο συντονισμό των τομεακών πολιτικών*» (Nadin & Fernández-Maldonado, 2023, σ. 628), ενώ αντικατοπτρίζει τη θεσμική πρακτική της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία καθιερώθηκε ήδη από τη δεκαετία του 1980.

Αφετηρία του παρόντος άρθρου είναι η διαπίστωση ότι ο χωρικός σχεδιασμός έχει πλέον χάσει μέρος της δυναμικής και της αποτελεσματικότητάς του. Το άρθρο αποτελεί κριτική βιβλιογραφική επισκόπηση, ενώ παράλληλα κάνει θεσμική επισκόπηση στην ελληνική πραγματικότητα. Από μεθοδολογική άποψη αξιοποιεί τη βιβλιογραφία, την ελληνική νομοθεσία για τον χωρικό σχεδιασμό, την εμπειρία των συγγραφέων όσον αφορά τον χωρικό σχεδιασμό αλλά και τις αρχές που διατυπώθηκαν στη Διακήρυξη των Δελφών για τον Χωρικό Σχεδιασμό (Γουργιώτης & Γεμενετζή, επιμ., 2026). Βασικά ερωτήματα που τίθενται είναι τα εξής: Με ποιους τρόπους μπορεί ο χωρικός σχεδιασμός να ανταποκριθεί στις προκλήσεις του σήμερα και του αύριο; Ποια στοιχεία ανατρέπουν τις παραδοσιακές μεθόδους σχεδιασμού και θέτουν σε δοκιμασία τη λειτουργικότητά τους; Πώς μπορούμε να διασφαλίσουμε ότι ένα σύγχρονο πλαίσιο σχεδιασμού θα υπηρετεί τον θεμελιώδη σκοπό και τις αξίες του; Ποια νέα ή ανανεωμένη μορφή μπορεί να λάβει το πλαίσιο αυτό ώστε να ανταποκρίνεται στις πολύπλοκες και μεταβαλλόμενες δυναμικές του χώρου;

Στο πλαίσιο αυτό, η ανάλυση επικεντρώνεται στην ανάδυση νέων προσεγγίσεων που αναδιαμορφώνουν τη φύση, τον σκοπό και τα αξιακά θεμέλια του χωρικού σχεδιασμού. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται κριτική ανασκόπηση της εξέλιξης του χωρικού σχεδιασμού στην Ευρώπη, των μετασχηματισμών και των νέων προκλήσεων που αντιμετωπίζει, ενώ παράλληλα συζητείται η ποικιλομορφία των ευρωπαϊκών συστημάτων χωρικού σχεδιασμού. Το τρίτο κεφάλαιο εξετάζει την πορεία του χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα, αναδεικνύοντας τις ιδιαιτερότητες και τα προβλήματά του. Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο αναγνωρίζοντας την ανάγκη για νέες, περισσότερο ευέλικτες και προσαρμοστικές προσεγγίσεις στον χωρικό σχεδιασμό, παρουσιάζει την «Πυξίδα Χωρικού Σχεδιασμού» ως εργαλείο στρατηγικού προσανατολισμού και χάραξης πολιτικών το οποίο επιδιώκει να ανταποκριθεί στις σύνθετες και δυναμικά μεταβαλλόμενες συνθήκες του σύγχρονου χώρου. Παράλληλα επιχειρεί τον συνδυασμό των βασικών αξόνων της «Πυξίδας» με τις ήδη διατυπωθείσες Αρχές της Διακήρυξης των Δελφών για τον Χωρικό Σχεδιασμό, με σκοπό τη συγκρότηση ενός πλαισίου για την ανανέωση και ενίσχυση της ελληνικής σχεδιαστικής και διοικητικής πρακτικής.

2. Ο Χωρικός Σχεδιασμός στην Ευρώπη

2.1 Η εξέλιξη του χωρικού σχεδιασμού στην Ευρώπη: μετασχηματισμοί, διαφοροποιήσεις και νέες προκλήσεις

Στις αρχές του 20ου αιώνα στις δυτικές χώρες, ο σχεδιασμός ήταν συχνά άτυπος και ιδιαιτέρως τοπικός, υλοποιούμενος από μεμονωμένους αρχιτέκτονες ή τοπικές δημοτικές αρχές, οι οποίοι επενέβαιναν όπου υπήρχε άμεση και αιτιολογημένη κοινωνική ή αστική ανάγκη (Hall, 2014). Με την ενίσχυση της συνειδητοποίησης της αλληλεξάρτησης μεταξύ γειτονικών πόλεων και περιφερειών, άρχισαν να διατυπώνονται νέες ιδέες για τον χωρικό σχεδιασμό. Καθοριστική υπήρξε η συμβολή του Patrick Geddes, ο οποίος ήδη από το 1915, μέσα από το έργο του *Cities in Evolution*, ανέδειξε την έννοια της "πόλης-περιοχής" ως θεμελιώδη χωρική ενότητα. Παράλληλα, εισήγαγε όρους όπως *conurbation* και *Valley Section*, θέτοντας τις βάσεις για την περιφερειακή προσέγγιση στον σχεδιασμό (Geddes, 1915).

Στα μέσα του 20ου αιώνα ο σχεδιασμός εξελίχτηκε σε αρμοδιότητα του κεντρικού κράτους, αλλά στη συνέχεια μετατράπηκε σε αρμοδιότητα που ασκείται μεταξύ πολλαπλών επιπέδων διακυβέρνησης που επιμερίζεται μεταξύ του κεντρικού και του τοπικού επιπέδου. Με το πέρασμα των δεκαετιών, το πλαίσιο διακυβέρνησης του σχεδιασμού άλλαξε και προσαρμόστηκε ώστε να ταιριάζει στις πολιτικές ιδεολογικές προτιμήσεις (Harrison et al., 2021).

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, είναι έντονη η ανάδυση της διακυβέρνησης και της αγοράς, που παράλληλα με τις κυβερνήσεις, διαμορφώνουν πολιτικές, αναπτύσσουν στρατηγικές και λαμβάνουν αποφάσεις για θέματα και τομείς που μέχρι πρότινος αποτελούσαν αποκλειστική αρμοδιότητα του κράτους (Harrison, 2020; Raco & Savini, 2019).

Διαπιστώνεται επίσης μια συνεχής διαμάχη σχετικά με τη μορφή και τη λειτουργία του χωρικού σχεδιασμού, καθώς διαφορετικά συμφέροντα ανταγωνίζονται για τη διαμόρφωση της κατανομής του κόστους και των οφελών που απορρέουν από αυτόν, ενώ οι κυβερνήσεις προσαρμόζουν τα εργαλεία και τις πολιτικές για να ανταποκριθούν σε νέες προκλήσεις και ευκαιρίες. Στο πλαίσιο αυτό, οι μεταρρυθμίσεις τείνουν να διευρύνουν το πεδίο εφαρμογής των σχεδίων, να εισάγουν μεγαλύτερη ευελιξία, να ενισχύουν την διασυνοριακή συνεργασία και να διευρύνουν τη συμμετοχή περισσότερων ενδιαφερόμενων μερών στη διαδικασία του σχεδιασμού (Reimer et al., 2014; Nadin et al., 2021b). Πίσω από αυτές τις μεταβολές εντοπίζονται οι επιπτώσεις της ολοένα και πιο νεοφιλελεύθερης πολιτικής, η αποδυνάμωση του κράτους πρόνοιας, η μεγαλύτερη επιρροή των δυνάμεων της αγοράς και η σταδιακή υποχώρηση των λύσεων που καθοδηγούνται από τον δημόσιο τομέα (Waterhout et al., 2013; Olesen, 2014).

Ο σχεδιασμός σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο λειτουργεί ως καταλυτικό εργαλείο για την ενίσχυση της συνολικής αποτελεσματικότητας όλων των πολιτικών. Αυτή η διαδικασία απαιτεί

μια ολιστική προσέγγιση στον χωρικό σχεδιασμό, που υπερβαίνει την απλή ρύθμιση χρήσεων γης ή τη μορφολογία των αστικών χώρων και επεκτείνεται στον συντονισμό τομεακών προτεραιοτήτων (Wassenhoven, 2023). Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ο χωρικός σχεδιασμός παραμένει ένα κρίσιμο εργαλείο για την προώθηση της ισορροπημένης ανάπτυξης, την αντιμετώπιση των υφιστάμενων ανισοτήτων και την αξιοποίηση των μοναδικών χαρακτηριστικών και δυνατοτήτων των διαφόρων περιοχών (Preza & Asprogerakas, 2022).

Οι παραπάνω μεταβολές δεν εξελίσσονται σε ένα σταθερό θεσμικό και πολιτικό περιβάλλον. Αντίθετα, από τις αρχές του 21ου αιώνα, ο χωρικός σχεδιασμός στην Ευρώπη καλείται να ανταποκριθεί σε ένα ολοένα πιο ασταθές και σύνθετο πλαίσιο, το οποίο διαμορφώνεται από οικονομικές, κοινωνικές, περιβαλλοντικές και πολιτικές προκλήσεις. Ιδιαίτερα στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης που εντάχθηκαν στην ΕΕ από το 2004 και μετά η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση συνδέθηκε με σημαντικές θεσμικές μεταρρυθμίσεις, την υιοθέτηση στρατηγικών μορφών σχεδιασμού σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο και την ενίσχυση της Πολιτικής Συνοχής, στο πλαίσιο της μετάβασης από τις κεντρικά σχεδιασμένες οικονομίες σε οικονομίες αγοράς. Προετοίμασε για την ευρωπαϊκή ένταξη και επιτάχυνε τις αλλαγές στο πεδίο του σχεδιασμού (Maier, 2012; Stead & Nadin, 2011). Άλλες χώρες αντιμετώπισαν το κύριο βάρος της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007-08 με αναγκαστικές πολιτικές λιτότητας και απελευθέρωση των κανονισμών. Ο πόλεμος στην Ουκρανία και η ενεργειακή κρίση, καθώς και η πανδημία COVID-19, ανέδειξαν νέες απαιτήσεις για τον χωρικό σχεδιασμό, από την ενεργειακή μετάβαση και την ανθεκτικότητα έως τη δημόσια υγεία (Asarpota & Nadin, 2020; Grant et al., 2022). Οι εξελίξεις αυτές καθορίζονται από τις παγκόσμιες μεγα-τάσεις, όπως η δημογραφική γήρανση και η μετανάστευση, η διεύρυνση των κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων, η ψηφιοποίηση, η περιβαλλοντική υποβάθμιση και η στεγαστική κρίση. Σε αυτό το πλαίσιο πολλαπλών και αλληλοσυνδεόμενων κρίσεων, επανέρχεται στο προσκήνιο το ζήτημα του ρόλου του κράτους και της κατεύθυνσης του χωρικού σχεδιασμού. Η πρόκληση δεν αφορά πλέον μόνο την προσαρμογή των εργαλείων και των θεσμών του σχεδιασμού, αλλά και την ικανότητά του να συμβάλλει ενεργά στη μείωση των κοινωνικοοικονομικών και χωρικών ανισοτήτων, αντί να ενισχύει τις υφιστάμενες ανισορροπίες (Martin et al., 2022).

Οι συνθήκες υπό τις οποίες εξελίχθηκε ο χωρικός σχεδιασμός ποικίλλουν μεταξύ των χωρών. Οι Dabrowski και Piskorek (2018) εξηγούν πώς οι αποφάσεις που ελήφθησαν σε κρίσιμες καμπές πριν ή κατά τη διάρκεια της ένταξης στην ΕΕ έχουν περιορίσει την ανάπτυξη της χωροταξικής ικανότητας στα νέα κράτη μέλη (Nadin et al., 2024). Από την άλλη, οι Harrison et al. (2021) διαπιστώνουν την ύπαρξη μιας άποψης που θεωρεί τον χωρικό σχεδιασμό ανίσχυρο γιατί στερείται την ευελιξία να ανταποκριθεί στη ραγδαία πολυπλοκότητα του σύγχρονου κόσμου. Αποδεικνύεται εξαιρετικά ευάλωτος σε παρατεταμένες διαδικασίες κυβερνητικής προετοιμασίας, καθίσταται αναποτελεσματικός έναντι των διοικητικών περιορισμών, ενώ, σε έναν κόσμο αυξημένων συνδέσεων και ροής, υποχωρεί απέναντι στις πιέσεις ισχυρότερων κρατικών μηχανισμών και δυνάμεων της αγοράς (Harrison, et al., 2021). Μπορεί να διατηρεί ακόμη θεσμική υπόσταση σε πολλές χώρες και να συνεχίζει να παράγει χωροταξικά σχέδια, ωστόσο, στην πράξη είναι ουσιαστικά αδρανής ως διαμορφωτής χωρικών αλλαγών. Διατηρεί τον τυπικό του ρόλο αλλά έχει ουσιαστικά απωλέσει τον ενεργό του χαρακτήρα να διαμορφώνει χωρικές αλλαγές (Galland, 2012). Το αποτέλεσμα αυτής της αδυναμίας του σχεδιασμού είναι να αντικαθίσταται από στενά στοχευμένες παρεμβάσεις ή έργα, συχνά χωρίς σαφή χωρικά χαρακτηριστικά, τα οποία καθορίζονται από τους στόχους μεμονωμένων έργων. Αυτή η project-led προσέγγιση υπαγορεύεται από περιορισμένα συμφέροντα, διεθνείς αγορές και επενδυτικές ροές (Harrison *et al.* 2021; Wassenhoven, 2023).

Για να συνεχίσει ο χωρικός σχεδιασμός να έχει καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση των πολύπλευρων κρίσεων που αντιμετωπίζει η Ευρώπη (όπως η κλιματική αλλαγή, η ανεργία, η ενεργειακή ασφάλεια και η αστική φτώχεια), καθίσταται επιτακτική η επανεξέταση των υφιστάμενων συστημάτων σχεδιασμού, με ιδιαίτερη έμφαση στον συντονισμό τους με άλλες δημόσιες πολιτικές. Παράλληλα, απαιτείται η ανάπτυξη συνεκτικών και πολυεπίπεδων δράσεων σε ευρωπαϊκό, εθνικό και τοπικό επίπεδο, προκειμένου ο χωροταξικός σχεδιασμός να ενισχυθεί ως καίριο εργαλείο ανθεκτικότητας και χωρικής συνοχής (Gourgiotis &Tsilimigkas 2024; Nadin & Fernandez-Maldonado, 2023).

2.2. Διαφοροποιήσεις και τάσεις των συστημάτων χωρικού σχεδιασμού

Παρά την αυξανόμενη ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και τη δημιουργία ενός υπερεθνικού πλαισίου εδαφικής διακυβέρνησης, τα εθνικά συστήματα χωρικού σχεδιασμού διατήρησαν σημαντικές διαφοροποιήσεις, καθώς οι εθνικές ιδιαιτερότητες και οι διαφορετικές πορείες μεταρρύθμισης οδήγησαν σε επιλεκτική προσαρμογή των ευρωπαϊκών κατευθύνσεων (Cotella & Rivolin, 2024; Nadin et al., 2021b). Το ESPON COMPASS (2018) προσφέρει μια αξιόπιστη επισκόπηση των διαφορετικών αντιλήψεων και προσεγγίσεων του χωρικού σχεδιασμού στις ευρωπαϊκές χώρες. Κοινή βάση που διατρέχει αυτές τις διαφοροποιήσεις και συνδέει τις επιμέρους είναι η ανάγκη συλλογικής διαχείρισης των κοινών πόρων, με σημαντικότερη εξ αυτών την γη. Η αντιμετώπιση της γης ως κοινού αγαθού δεν υπαγορεύει τον τρόπο με τον οποίο αυτή θα πρέπει να διαχειρίζεται συλλογικά, αλλά αναδεικνύει την ανάγκη δημιουργίας θεσμών, δηλαδή «συνόλων κανόνων λειτουργίας» όπως ορίζει η Elinor Ostrom (1990), οι οποίοι ενσωματώνονται στο δίκαιο, στην πολιτική και την πρακτική του σχεδιασμού (Nadin & Fernandez-Maldonado, 2023).

Σύμφωνα με το ESPON COMPASS (2018) διακρίνονται τρία βασικά μοντέλα σχεδιασμού:

1. **Μοντέλο συμμόρφωσης (conformative model):** το πιο διαδεδομένο και ιδιαίτερα οικείο στο ελληνικό πλαίσιο, βασίζεται σε αυστηρή νομοθεσία, ζωνοποίηση και άδειες δόμησης, προσφέροντας υψηλή βεβαιότητα αλλά περιορισμένη ευελιξία και δυσκολία προσαρμογής.
2. **Επιτελεστικό μοντέλο (performative model):** Κοινό στις αγγλοσαξονικές χώρες, παρέχει μεγαλύτερη ελευθερία ερμηνείας, ισορροπώντας ενδεικτικές και δεσμευτικές ρυθμίσεις, προσφέροντας ευελιξία αλλά μεγαλύτερη έκθεση στις δυνάμεις της αγοράς.
3. **Νεο-επιτελεστικό μοντέλο:** Αναπτυσσόμενο στη Βορειοδυτική Ευρώπη, επαναπροσδιορίζει τη ζωνοποίηση μέσω «πλαισίου τελικής ισορροπίας», συνδυάζοντας ευελιξία και στοχευμένη αξιολόγηση από τις πολεοδομικές αρχές, αλλά με αυξημένη αβεβαιότητα λόγω της επίδρασης της αγοράς.

Συνολικά, τα δύο τελευταία μοντέλα προσφέρουν μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα, ενώ το πρώτο εξασφαλίζει προβλεψιμότητα, δημιουργώντας έναν διαρκή συμβιβασμό ανάμεσα στη βεβαιότητα, την ευελιξία και την αλληλεπίδραση κράτους και αγοράς (ESPON COMPASS, 2018; Wassenhoven, 2023).

Τα ευρήματα του ESPON COMPASS (2018) δείχνουν ότι, ανεξαρτήτως του βαθμού δεσμευτικότητας, τα χωρικά σχέδια επηρεάζουν άμεσα και ουσιαστικά τη χωρική ανάπτυξη. Παρά το γεγονός ότι σε ορισμένες χώρες, ειδικά υπό συνθήκες οικονομικής κρίσης, η επίδραση του χωρικού σχεδιασμού στη χωρική ανάπτυξη συχνά υποχώρησε αισθητά, η συνολική εικόνα καταδεικνύει ότι ο εθνικός σχεδιασμός διατηρούσε στενή σύνδεση με τομεακές πολιτικές της ΕΕ όπως οι μεταφορές, το περιβάλλον, η πολιτιστική κληρονομιά, ο τουρισμός και η ενέργεια. Γενικά τα αποτελέσματα καταδεικνύουν μια συνολικά θετική τάση, καθώς τα συστήματα χωρικού σχεδιασμού σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες ενισχύουν την ικανότητά τους να συντονίζουν αποτελεσματικά τις χωρικές επιπτώσεις πολιτικών. Ωστόσο, ο συντονισμός τους με κρίσιμους τομείς πολιτικής, όπως η πολιτική συνοχής, η υγεία, η ψηφιοποίηση, η στέγαση, η εκπαίδευση, το λιανικό εμπόριο και η διαχείριση αποβλήτων παραμένει περιορισμένος, γεγονός που αντανακλά τη χαμηλή διασύνδεσή τους μέσα τα εθνικά συστήματα σχεδιασμού (Nadin & Fernandez-Maldonado, 2023). Περισσότερο αποσυνδεδεμένος από την πολιτική συνοχής και άλλες τομεακές πολιτικές της ΕΕ είναι ο εθνικός σχεδιασμός στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Το έργο COMPASS διερεύνησε επίσης τρεις διαστάσεις του χωρικού σχεδιασμού: το βαθμό αλληλεπίδρασης μεταξύ του χωρικού σχεδιασμού και άλλων τομεακών πολιτικών, το βαθμό προσαρμοστικότητας των εργαλείων σχεδιασμού, δηλαδή την ευελιξία τους να ανταποκρίνονται σε συνθήκες αβεβαιότητας, ταχείας μεταβολής ή κρίσεων και τον βαθμό συμμετοχής των πολιτών (citizen engagement) στη διαδικασία σχεδιασμού, ως δείκτης δημοκρατικής διαφάνειας και ένταξης διαφοροποιημένων φωνών (Nadin et al., 2021a).

Η μεταρρύθμιση των εργαλείων και των πολιτικών σχεδιασμού είναι κοινός πυρήνας σε όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ, αλλά προχωρά με πολύ διαφορετικές ταχύτητες και κατευθύνσεις. Η ΕΕ έχει ασκήσει σημαντική επιρροή σε αυτές τις αλλαγές, σε συνδυασμό με τις σύγχρονες προκλήσεις (Nadin et al., 2024; Nadin & Fernandez-Maldonado, 2023; Gourgiotis & Tsilimigkas, 2024). Η ποικιλομορφία μεταξύ των συστημάτων χωρικού σχεδιασμού ενισχύεται από τις σημαντικές μεταβολές στην κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ επιπέδων διακυβέρνησης, είτε προς τα κάτω (αποκέντρωση), είτε προς τα πάνω (συγκέντρωση). Συχνότερα, οι χώρες επιλέγουν την αποκέντρωση, μεταφέροντας εξουσίες από το εθνικό στο περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο. Ωστόσο, σε λίγες χώρες (όπως η Ελλάδα) παρατηρείται η αντίστροφη τάση, καθώς οι αρμοδιότητες χωρικού σχεδιασμού μεταφέρονται εκ νέου στο κεντρικό κράτος (Gemenetzi, 2023, σ. 573), ενώ σε άλλες χώρες της Νότιας Ευρώπης, η αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων χωρικού σχεδιασμού δεν συνοδεύτηκε από την παροχή των απαραίτητων πόρων για την αποτελεσματική άσκηση των νέων αρμοδιοτήτων (Tulumello et al., 2020). Παρά τις ανησυχίες που έχουν εκφράσει ορισμένοι για μια γενικευμένη «απορρύθμιση» της χωρικής ανάπτυξης, τα διαθέσιμα στοιχεία δεν την επιβεβαιώνουν. Ωστόσο, σε ορισμένα κράτη όπως στην περίπτωση της Ιρλανδίας, ο χωρικός σχεδιασμός συρρικνώθηκε σε ό,τι αφορά την κοινωνική διάσταση και ενισχύθηκε η αγορά ως βασικός οδηγός ανάπτυξης. Διαπιστώνεται επομένως πώς η νεοφιλελεύθερη προσέγγιση, με κριτήριο την αποδοτικότητα της αγοράς, δημιούργησε έναν μη βιώσιμο κύκλο στην αγορά κατοικίας, στοιχείο που δείχνει πώς ο σχεδιασμός μπορεί να υπονομευθεί όταν υποτάσσεται αποκλειστικά σε οικονομικούς στόχους (Nadin & Fernandez-Maldonado, 2023).

3. Η Εξέλιξη του Χωρικού Σχεδιασμού στην Ελλάδα: Προκλήσεις και Θεσμικές Μεταρρυθμίσεις

Η αρχική συγκρότηση του ελληνικού συστήματος χωρικού σχεδιασμού έγινε τη δεκαετία του 1920 και εκφράζει κατά κάποιο τρόπο το δραστικό προσανατολισμό της χώρας προς μια αναπτυσσόμενη αγροτική και βιομηχανική οικονομία. Η πορεία αυτή εκφράστηκε με την ανασύνταξη της χωρικής οργάνωσης, καθώς ο νέος προσφυγικός πληθυσμός ενεργοποίησε το μετασχηματισμό της υπαίθρου και των μεγάλων πόλεων (Καραδήμου-Γερολύμπου, 1987; Καρύδης, 2006). Αντίστοιχα, κατά τη δεκαετία του 1950 ο χωρικός σχεδιασμός ανέλαβε να επουλώσει τις πληγές της Κατοχής και του Εμφυλίου, που οδήγησαν στην εκ βάθρων ανασυγκρότηση του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού (Γιαννακούρου & Καυκαλάς, 2014). Η μεταπολιτευτική περίοδος χαρακτηρίστηκε από διαδοχικές προσπάθειες εκσυγχρονισμού και μεταρρύθμισης του ελληνικού συστήματος χωρικού σχεδιασμού (Γιαννακούρου, 1999; Οικονόμου, 2004). Στην κατεύθυνση αυτή εγγράφονται η ένταξη της χωροταξίας και της πολεοδομίας στο Σύνταγμα του 1975. Από τις διατάξεις των άρθρων 24 § 1 και 2, 79 § 8 και 106 § 1 του Συντάγματος συνάγεται ότι ο σχεδιασμός αποτελεί τη χωρική έκφραση των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης (Γουργιώτης & Τσιλιμίγκας, 2016).

Παρά την έγκαιρη ενεργοποίηση του χωρικού σχεδιασμού, η εκπόνηση χωροταξικών σχεδίων υπήρξε αποσπασματική και στερούνταν, αρχικά, της υποστήριξης ενός θεσμοθετημένου νομικού πλαισίου. Από τη δεκαετία του 1960, τα πενταετή σχέδια οικονομικής ανάπτυξης, είτε σε εθνικό επίπεδο είτε με περιφερειακή εστίαση, λειτούργησαν ως πρόδρομοι των μεταγενέστερων εργαλείων χωροταξικού σχεδιασμού (Κανελλόπουλος, 1962). Αρχικά, αυτά τα σχέδια ενσωμάτωναν περιορισμένη χωρική διάσταση, ωστόσο με την πάροδο του χρόνου η χωρική διάσταση έγινε ολοένα και πιο διακριτή (Υπουργείο Συντονισμού, 1960, 1979). Με την ενσωμάτωση των εθνικών και περιφερειακών χωρικών σχεδίων στο θεσμικό και νομοθετικό πλαίσιο, ενισχύθηκε σταδιακά η αλληλεπίδραση μεταξύ οικονομικών και χωρικών στοιχείων (Wassenhoven, 2022). Μόνο με τη θεσμοθέτηση, το 1999, του νομοθετικού πλαισίου για τον χωροταξικό σχεδιασμό και τη βιώσιμη ανάπτυξη, σε συνδυασμό με τη δημοσίευση της Ευρωπαϊκής Προοπτικής Χωρικής Ανάπτυξης (European Spatial Development Perspective, ESDP), άρχισε να εδραιώνεται ο χωροταξικός σχεδιασμός ως διακριτό πεδίο πολιτικής και σχεδιασμού (Wassenhoven, 2022).

Τα πρώτα πλαίσια χωροταξικού σχεδιασμού που θεσπίστηκαν στην Ελλάδα ήταν τα Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΠΠΧΣΑΑ) των περιφερειών της χώρας (2003–04), τα οποία αποτέλεσαν την πρώτη «γενιά» χωροταξικών πλαισίων και την πρώτη ολοκληρωμένη προσπάθεια στρατηγικού χωροταξικού σχεδιασμού σε περιφερειακό επίπεδο. λειτούργησαν ως εργαλείο για την έγκριση χωροθετήσεων και την περιβαλλοντική αδειοδότηση παραγωγικών δραστηριοτήτων, εισάγοντας, για πρώτη φορά, ρυθμίσεις χωροταξικού χαρακτήρα για τη χωρική οργάνωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητά τους υπήρξε περιορισμένη, λόγω αδυναμιών μεθοδολογικού χαρακτήρα, αλλά και λόγω των επιλογών πολιτικής που ενσωμάτωναν τα συγκεκριμένα πλαίσια (Οικονόμου, 2000). Οι κατευθύνσεις των ΠΧΠ είχαν κατά βάση στρατηγικό χαρακτήρα, καθώς αφορούσαν τον καθορισμό στρατηγικών επιλογών και προτεραιοτήτων και όχι τη θέσπιση λεπτομερών, άμεσα εφαρμόσιμων ή κανονιστικού χαρακτήρα ρυθμίσεων. Εξάλλου η θεσμοθέτησή τους πριν από τα αντίστοιχα πλαίσια εθνικού επιπέδου δημιούργησε μια χρονολογική και ιεραρχική ανακολουθία καθώς στο ελληνικό αυστηρά ιεραρχικό σύστημα χωρικού σχεδιασμού αυτά έπρεπε να προηγηθούν (Gourgiotis & Tsilimigkas, 2024).

Στη συνέχεια, τα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια (ΠΧΠ) δεύτερης «γενιάς» θεσμοθετήθηκαν κατά την περίοδο 2017–2021 αρκετά χρόνια μετά την αξιολόγηση και επικαιροποίηση των πρώτων ΠΠΧΣΑΑ (2003–2004). Με τη θεσμοθέτησή τους το περιφερειακό επίπεδο χωρικού σχεδιασμού αποκτά αυξημένη σημασία και ιδιαίτερη βαρύτητα στη διαμόρφωση και υλοποίηση της αναπτυξιακής πολιτικής. Τα ΠΧΠ αποκτούν περισσότερο επιχειρησιακό χαρακτήρα και εμπλουτίζονται με κατευθύνσεις δεσμευτικού χαρακτήρα για τον υποκείμενο, τοπικό σχεδιασμό, ενώ παράλληλα προβλέπεται η δυνατότητα ανάδρασης προς τον υπερκείμενο χωρικό σχεδιασμό, ιδίως ως προς τα Ειδικά Χωροταξικά Πλαίσια (ΕΧΠ). Πέραν των κατευθύνσεων για τη χωρική ανάπτυξη, τα ΠΧΠ περιλαμβάνουν πλέον και ρυθμίσεις, δηλαδή προβλέψεις δεσμευτικού χαρακτήρα που είναι άμεσα εφαρμοστέες και δεν προϋποθέτουν περαιτέρω εξειδίκευση μέσω υποκείμενου σχεδιασμού. Η εξέλιξη αυτή ενισχύει τον κανονιστικό χαρακτήρα των ΠΧΠ και, κατ' επέκταση, τη δεσμευτικότητα των επιμέρους διατάξεών τους, διευρύνοντας τον ρόλο τους από ένα κατεξοχήν στρατηγικό εργαλείο σε ένα περισσότερο επιχειρησιακό και ρυθμιστικό επίπεδο χωρικού σχεδιασμού. Σε αυτό συνέβαλε η σημαντική έλλειψη υποκείμενου πολεοδομικού σχεδιασμού σε επίπεδο επικράτειας, αλλά και η αργή επικαιροποίηση των ΠΧΠ (τα 1ης γενιάς θεσμοθετήθηκαν το 2003-2004 και της 2ης γενιάς το 2017-2021). Έτσι επετεύχθη η διασύνδεση αλλά και συμμόρφωση του υποκείμενου πολεοδομικού σχεδιασμού στον υπερκείμενο χωροταξικό σχεδιασμό, που αποτέλεσε διαχρονικό σημείο υστέρησης με πολλαπλές αρνητικές επιπτώσεις.

Στην πράξη, ωστόσο, οι κατευθύνσεις που παρέχουν τα ΠΧΠ στο τοπικό επίπεδο σχεδιασμού δεν εμφανίζουν ομοιομορφία. Ορισμένα ΠΧΠ διακρίνονται από περισσότερο δεσμευτικό χαρακτήρα, ενώ άλλα υιοθετούν κυρίως έναν στρατηγικό προσανατολισμό. Επιπλέον, για πρώτη φορά ενσωματώθηκε η πολιτική τοπίου ως ολοκληρωμένη διάσταση εντός των περιφερειακών χωροταξικών πλαισίων (Kyvelou & Gourgiotis, 2019), μια καινοτομία θεμελιώδης για τη σύγχρονη χωρική πολιτική.

Η ενίσχυση, ωστόσο, του επιχειρησιακού και κανονιστικού χαρακτήρα των ΠΧΠ δεν φαίνεται να συνοδεύεται στον ίδιο βαθμό από την αντίστοιχη ενίσχυση του μηχανισμού υλοποίησής τους. Παρότι προβλέπεται η κατά προτεραιότητα ένταξη στο αντίστοιχο Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΠΕΠ) δράσεων και έργων που προτείνονται από τα ΠΧΠ, η σχετική πρόβλεψη δεν φαίνεται να έχει μέχρι σήμερα εφαρμοστεί στον βαθμό που θα απαιτούνταν για την αποτελεσματική διασύνδεση του χωροταξικού με τον αναπτυξιακό προγραμματισμό. Στο πλαίσιο αυτό, αναδεικνύεται η απουσία ενός σαφούς και αποτελεσματικού μηχανισμού υλοποίησης της θεωρητικής πρωτοκαθεδρίας του περιφερειακού χωροταξικού σχεδιασμού στον περιφερειακό αναπτυξιακό προγραμματισμό (Gourgiotis & Tsilimigkas, 2021).

Σε εθνικό επίπεδο χωρικά πλαίσια θεσπίστηκαν για πρώτη φορά κατά την περίοδο 2008-2011, παρέχοντας γενικές κατευθυντήριες γραμμές για τη χωρική ανάπτυξη και την οργάνωση των τομεακών επενδύσεων της χώρας. Ειδικότερα, θεσπίστηκαν το Γενικό Πλαίσιο[1] Χωροταξικού Σ και Αειφόρου

[1] Μετονομάστηκε στη συνέχει σε Εθνική Χωρική Στρατηγική (ΕΧΣ).

Ανάπτυξης (ΓΠΧΣΑΑ), τα Ειδικά Χωροταξικά Πλαίσια (ΕΧΠ) για τις ΑΠΕ, την Βιομηχανία, τον Τουρισμό, τις Υδατοκαλλιέργειες. Ενώ το 2025 θεσμοθετήθηκε η Εθνική Χωρική Στρατηγική για τον Θαλάσσιο χώρο (ΦΕΚ Δ'227/2025), σηματοδοτώντας την επέκταση του χωρικού σχεδιασμού και στον θαλάσσιο χώρο.

Την περίοδο αυτή η Ελλάδα υιοθέτησε μια μορφή «υβριδικής» λειτουργίας του χωρικού σχεδιασμού ως προς η φύση και το βαθμό δεσμευτικότητας των κατευθύνσεων του. Παρότι το θεσμικό πλαίσιο προέβλεπε μια λογική στρατηγικών κατευθύνσεων, στην πράξη αναπτύχθηκαν ρυθμίσεις νομοθετικού χαρακτήρα με διαφορετικό βαθμό κανονιστικής ισχύος και δεσμευτικότητας. Ειδικότερα οι προβλέψεις και οι κατευθύνσεις του ΓΠΧΣΑΑ παρουσιάζουν περιορισμένη ρυθμιστική επιρροή και δεσμευτικότητα έναντι της Διοίκησης κατά την εκπόνηση και θεσμοθέτηση των υποκείμενων επιπέδων σχεδιασμού. Ωστόσο, ανεξάρτητα από τις διαφοροποιήσεις ως προς τον βαθμό δεσμευτικότητάς του, το ΓΠΧΣΑΑ δεν μπορεί να παράγει άμεσες δεσμεύσεις σε επίπεδο εξατομικευμένης αδειοδότησης δραστηριοτήτων, δηλαδή, δεν λειτουργεί ως δεσμευτικό πλαίσιο για την αδειοδότηση συγκεκριμένων υλικών παρεμβάσεων στον χώρο (Χαϊνταρλής, 2017; Gourgiotis & Tsilimigkas, 2024; Wassenhoven et al., 2026).

Όσον αφορά τα λοιπά χωροταξικά σχέδια εθνικού επιπέδου, δηλαδή τα ΕΧΠ για τις ΑΠΕ, τον Τουρισμό, την Βιομηχανία και τις υδατοκαλλιέργειες, αναπτύσσουν νομική δεσμευτικότητα, όχι μόνο κατά την έγκριση πολεοδομικών σχεδίων αλλά και κατά την έκδοση εγκρίσεων και αδειών για την εγκατάσταση και λειτουργία έργων που αφορούν τις αντίστοιχες παραγωγικές δραστηριότητες (Gourgiotis & Tsilimigkas, 2024; Asprogerakas et al.,2023). Αυτό που είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι ότι, παρά την εθνική τους εμβέλεια, τα ΕΧΠ περιλαμβάνουν σημαντικά περισσότερες κανονιστικές διατάξεις σε σύγκριση με τα ΠΧΠ, τα οποία αντιστοιχούν σε κατώτερο επίπεδο της χωρικής ιεραρχίας. Σύμφωνα με τον Χαϊνταρλή (2012), η ιδιαιτερότητα αυτή μπορεί να αποδοθεί, αφενός, στον ειδικό χαρακτήρα των ΕΧΠ, καθώς το καθένα αφορά και ρυθμίζει έναν συγκεκριμένο τύπο δραστηριότητας, και, αφετέρου, στην προσπάθεια κάλυψης μέσω αυτών του κενού που δημιουργεί η απουσία θεσμοθετημένων χρήσεων γης ακόμη και σε ευαίσθητες περιοχές του εθνικού χώρου.

Διαπιστώνεται, επομένως, ότι παρά τη θεσμική προσπάθεια να ενισχυθεί ο ρόλος των ΠΧΠ, τα ΕΧΠ εξακολουθούν και έχουν βαρύνουσα σημασία για τη χωρική ανάπτυξη και ιδίως για τη χωροθέτηση των δραστηριοτήτων. Αυτό οφείλεται, αφενός, στην υπεροχή τους έναντι των λοιπών εργαλείων χωρικού σχεδιασμού και, αφετέρου, στην αυξημένη κανονιστική τους πυκνότητα σε σύγκριση με τα ΠΧΠ. Τα ΠΧΠ εξακολουθούν, ως εκ τούτου, να αντιμετωπίζουν δυσχέρειες ως προς την ουσιαστική επιρροή τους στις χωρικές μεταβολές και την έγκαιρη ανταπόκριση στις σύγχρονες χωρικές και αναπτυξιακές προκλήσεις.

Από την άλλη πλευρά, η πρόοδος ως προς την εφαρμογή του πολεοδομικού σχεδιασμού ήταν αρκετά αργή. Σε πολλές περιπτώσεις, ο τοπικός σχεδιασμός είτε απουσιάζει πλήρως είτε παραμένει αποσπασματικός. Σήμερα μόλις το 20% των δήμων της χώρας (επιπέδου LAU-1) έχουν υιοθετήσει σχέδια αυτού του τύπου, ποσοστό που κατατάσσεται μεταξύ των χαμηλότερων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Παράλληλα, περίπου τα μισά από τα υφιστάμενα σχέδια είναι πλέον παρωχημένα και χρήζουν επικαιροποίησης.

Φυσική συνέπεια της έλλειψης ή ανεπάρκειας του πολεοδομικού σχεδιασμού ήταν η άναρχη επέκταση των πόλεων και η μη αναστρέψιμη κατάληψη της γης. Αυτή η τάση δεν οδήγησε μόνο στην απώλεια πολύτιμης γης, αλλά συνέβαλε και στον βαθμιαίο κατακερματισμό των αγροτικών και φυσικών περιοχών, εξαιτίας της απομονωμένης ανάπτυξης και της ανεξέλεγκτης οριζόντιας διάχυσης των αστικών περιοχών (Gourgiotis & Stathakis, 2024). Η αναγκαιότητα εκσυγχρονισμού του τοπικού (πολεοδομικού) σχεδιασμού υπήρξε υπέρτατη.

Το σύστημα χωρικού σχεδιασμού γνώρισε ριζική αναδιάρθρωση μέσω των νέων εργαλείων, όπως τα Τοπικά και Ειδικά Πολεοδομικά Σχέδια (ΤΠΣ, ΕΠΣ) (Gemenetzi, 2023). Σε μια σειρά θεσμικών μεταρρυθμίσεων που έλαβαν χώρα μεταξύ 2014 και 2020, ο αριθμός των επιπέδων χωροταξικού σχεδιασμού μειώθηκε από επτά (7) σε πέντε (5), (Gourgiotis & Tsilimigkas, 2024). Επιχειρήθηκε πλήρης αντιστοιχία μεταξύ των επιπέδων σχεδιασμού και των επιπέδων αναπτυξιακού προγραμματισμού, ώστε να ικανοποιηθεί η μακροχρόνια απαίτηση για καλύτερη ευθυγράμμιση μεταξύ των βασικών επιπέδων

χωροταξικού σχεδιασμού και των επιπέδων αναπτυξιακού προγραμματισμού (Ασπρογέρακας & Καλλιώρας, 2020; Γουργιώτης & Τσιλιμίγκας, 2021).

Στο πλαίσιο εκσυγχρονισμού και ολοκλήρωσης του τοπικού (πολεοδομικού) σχεδιασμού, έχει ξεκινήσει από το 2020 η εκπόνηση ΤΠΣ, με στόχο την κάλυψη του συνόλου της χώρας. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα αποτελεί μια από τις σημαντικότερες πολεοδομικές μεταρρυθμίσεις που έχει αναληφθεί στην Ελλάδα. Στόχος του είναι η εκπόνηση νέων ή επικαιροποιημένων ΤΠΣ με τελικό ορίζοντα την κάλυψη του συνόλου της επικράτειας έως το 2030 (Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, 2020).

Παρά τις ουσιαστικές και συνεχώς εξελισσόμενες μεταρρυθμίσεις στον χωρικό σχεδιασμό στην Ελλάδα, η εφαρμογή του εξακολουθεί να εμφανίζει σημαντικές καθυστερήσεις σε κρίσιμα στάδια υλοποίησης και, ταυτόχρονα, να στερείται της αναγκαίας προσαρμοστικότητας για να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στις ραγδαίες και απρόβλεπτες μεταβολές του σύγχρονου περιβάλλοντος. Η αδυναμία αυτή καθιστά τον χωρικό σχεδιασμό ευάλωτο απέναντι σε ένα ολοένα πιο σύνθετο πλέγμα χωρικών σχέσεων, συνδέσεων και ροών, οδηγώντας συχνά σε υποχώρηση υπό την πίεση ισχυρότερων οικονομικών και κοινωνικών δυνάμεων της αγοράς.

Παράλληλα, η οικονομική αδυναμία της χώρας, ως συνέπεια της οικονομικής κρίσης, συμπίπτει με την ανάδυση νέων και πολυδιάστατων απειλών και πιέσεων όπως η κλιματική αλλαγή, η δημογραφική γήρανση, η ενεργειακή ασφάλεια, η τεχνολογική υστέρηση και οι γεωπολιτικές εντάσεις κ.ά. Πρόκειται για προκλήσεις οι οποίες είτε δεν είχαν αναδειχθεί με την ίδια ένταση στο παρελθόν είτε έχουν λάβει πλέον διαφορετικές και σύνθετες διαστάσεις, διαμορφώνοντας ένα ριζικά μεταβαλλόμενο περιβάλλον για τον χωρικό σχεδιασμό (Γιαννίτσης, 2025). Το πλέγμα αυτών των αλληλένδετων πιέσεων καθιστά την αντιμετώπισή τους ιδιαίτερα πολύπλοκη, σε αντίθεση με περιπτώσεις όπου ο σχεδιασμός καλείται να διαχειριστεί μεμονωμένα προβλήματα. Όπως επισημαίνει ο Adam Tooze (2022), ο οποίος εισάγει τον όρο “πολυκρίση”, σε μια τέτοια κατάσταση διαφορετικά, αν και διακριτά μεταξύ τους, σοκ, αλληλοεπιδρούν δυναμικά, με αποτέλεσμα το συνολικό τους αποτύπωμα να υπερβαίνει το άθροισμα των επιμέρους επιπτώσεων. Υπό το πρίσμα αυτό οι τρέχουσες διεθνείς εξελίξεις και η ανάγκη προσαρμογής των τοπικών οικονομιών σε αυτές προκειμένου να αυξηθεί η ανθεκτικότητά τους απαιτούν μια σαφέστερη και αποτελεσματικότερη σύνδεση μεταξύ χωροταξικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο χωρικός σχεδιασμός και τα ισχύοντα χωροταξικά και πολεοδομικά σχέδια, καθώς και οι αντίστοιχες πολιτικές για την ανάπτυξη και την οργάνωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων, πρέπει να αναμορφωθούν σε ευρύτερη κλίμακα, προκειμένου να υποστηρίξουν τις νέες τάσεις (Γουργιώτης & Τσιλιμίγκας, 2021). Συχνά περιγραφόμενο ως ιεραρχικό και στατικό, το σύστημα εστιάζει στην «εκ των προτέρων» ρύθμιση του χώρου αντί να ανταποκρίνεται δυναμικά στις αναδυόμενες ανάγκες. Η περιορισμένη προσαρμοστικότητά του, οι δομικές ακαμψίες και οι πολλαπλοί περιορισμοί συχνά οδηγούν σε αμφισημίες ή αντιφάσεις εντός των θεσμικών πλαισίων, εμποδίζοντας έτσι τη βιώσιμη ανάπτυξη. Επιπλέον, οι σημαντικές καθυστερήσεις στην προετοιμασία και την εφαρμογή των χωρικών σχεδίων συχνά τα καθιστούν ξεπερασμένα κατά τη θέσπισή τους. Το πρόβλημα αυτό επιδεινώνεται από την ανεπαρκή ενσωμάτωση του χωροταξικού σχεδιασμού στις αναπτυξιακές και περιβαλλοντικές στρατηγικές, καθώς και από την αδυναμία διατήρησης των υφιστάμενων και αποτελεσματικών σχεδίων (Γουργιώτης & Τσιλιμίγκας 2021; Gourgiotis & Tsilimigkas, 2024; Yiannakou et al., 2024; Asprogerakas et al., 2024; Gourgiotis et al., 2025), όπως και από την έλλειψη ευελιξίας και της στρατηγικής προοπτικής διερεύνησης (strategic foresight) στη διαδικασία του χωρικού σχεδιασμού κυρίως των παραγωγικών δραστηριοτήτων (Tsourapi & Gourgiotis, 2025).

4. Η πολυπλοκότητα του σύγχρονου χώρου και η ανάγκη για νέες προσεγγίσεις

Η σύγχρονη πολυπλοκότητα και οι διασυνδεδεμένες κρίσεις, οικονομική, δημογραφική, κλιματική, κοινωνική και πολιτική καθιστούν αναγκαία την αναθεώρηση του χωρικού σχεδιασμού. Στόχος είναι να διασφαλιστεί ότι οι χωρικές πολιτικές δεν καθορίζονται αποκλειστικά από βραχυπρόθεσμους

οικονομικούς στόχους, αλλά λαμβάνουν ισόρροπα υπόψη τις κοινωνικές, πολιτιστικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις που προσδιορίζονται με μακροπρόθεσμους όρους.

Τα παραδοσιακά εργαλεία του 20ου αιώνα δεν επαρκούν πλέον για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων, απαιτώντας ένα αναθεωρημένο πλαίσιο που ενσωματώνει νέες μεθόδους και ευέλικτες προσεγγίσεις. Στο πλαίσιο αυτό οι Gourgiotis και Gemenetzi (2026), προτείνουν την «Πυξίδα Χωρικού Σχεδιασμού» (σχήμα 1), ένα εργαλείο στρατηγικού προσανατολισμού που συνδυάζει παραδοσιακές και σύγχρονες δεξιότητες, για έναν ευέλικτο σχεδιασμό, ικανό να ανταποκριθεί στην πολυπλοκότητα και τις μεταβαλλόμενες δυναμικές του σύγχρονου χώρου. Ειδικότερα, η πυξίδα προτείνει τους παρακάτω έξι βασικούς άξονες, με τις αντίστοιχες κατευθύνσεις τους :

1. Στρατηγική και Ολιστική Προσέγγιση

- **Ολοκληρωμένη προσέγγιση**: Ο χωρικός σχεδιασμός οφείλει να συντονίσει τις διάφορες τομεακές πολιτικές και την ενσωμάτωσή τους σε μια συνολική προσέγγιση (Conseil de l'Europe, 1983).
- **Ευθυγράμμιση και ολοκλήρωση:** Η αποτελεσματική χωρική ανάπτυξη απαιτεί τη συνεργασία φορέων από διαφορετικούς τομείς για τη διαμόρφωση ενός κοινού σχεδίου ή προγράμματος. Αυτό προϋποθέτει ευθυγράμμιση στόχων μέσω κατανόησης των αρμοδιοτήτων και προσδοκιών κάθε φορέα, καθώς και συνεχή αναζήτηση κοινού εδάφους. Σε αντίθεση με την ολοκλήρωση, που συνεπάγεται στενή συνεργασία και πιθανό περιορισμό της αυτονομίας, η ευθυγράμμιση βασίζεται σε κοινή κατανόηση χωρίς να απαιτείται ουσιαστικός μετασχηματισμός των εμπλεκομένων (Harrison et al., 2021; Gray et al., 2016; Hanak & Browne, 2006; Healey, 1992).
- **Σύνοψη και πολιτική οξυδέρκεια**: Ο χωρικός σχεδιασμός απαιτεί πολιτική οξυδέρκεια, δηλαδή την ικανότητα κατανόησης και συσχέτισης πολλαπλών παραγόντων που επηρεάζουν τις χωρικές αλλαγές. Η ανάγκη αυτή έχει ενταθεί λόγω της κατακερματισμένης διακυβέρνησης και της εμπλοκής πολλών φορέων, καθιστώντας κρίσιμη την εκτίμηση σωρευτικών επιπτώσεων και αλυσιδωτών αλλαγών στον χώρο με την πάροδο του χρόνου (Cejudo & Michel, 2017; Tewdwr-Jones & Goddard, 2014).
- **Ανάλυση και σύνθεση:** Ο χωρικός σχεδιασμός προϋποθέτει την ικανότητα συλλογής, ανάλυσης και σύνθεσης χωρικών δεδομένων και τάσεων που αποτυπώνουν τη διαχρονική εξέλιξη των τόπων. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω αναδρομικής ανάλυσης και σεναριακού σχεδιασμού, ώστε να εκτιμηθούν οι μελλοντικές συσσωρευτικές αλλαγές και η γεωγραφική τους διάσταση, λαμβάνοντας υπόψη παράγοντες όπως οι δημογραφικές μεταβολές και η περιφερειακή ανάπτυξη δεξιοτήτων (Giannakouris, 2010; Glaeser et al., 2014).
- **Ευθυγράμμιση διαφορετικών τύπων χωρικής νοημοσύνης:** Η συνένωση γνώσεων από διάφορους οργανισμούς και φορείς είναι κρίσιμη για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των περιφερειακών προκλήσεων (Batty, 2018).

2. Διακυβέρνηση και Συμμετοχικότητα

- **Συμμετοχικότητα:** Ο χωρικός σχεδιασμός πρέπει να υλοποιείται με τρόπο που διασφαλίζει την ουσιαστική και ισότιμη εμπλοκή των ενδιαφερόμενων πληθυσμών και των θεσμικά νομιμοποιημένων εκπροσώπων τους, ενισχύοντας τη διαφάνεια, τη δημοκρατική λογοδοσία και την κοινωνική νομιμοποίηση των διαδικασιών χωρικού σχεδιασμού (Conseil de l'Europe, 1983; Batty, 2018).
- **Οριζόντια συνεργασία:** Στον χωροταξικό σχεδιασμό, είναι κρίσιμη η οριζόντια συνεργασία με τις τομεακές πολιτικές που επιφέρουν σημαντικές χωρικές επιπτώσεις, όπως η πολιτική μεταφορών, η γεωργική πολιτική, η περιβαλλοντική πολιτική, αλλά και οι οικονομικές, χρηματοοικονομικές και στις κοινωνικές πολιτικές, με στόχο τη διασφάλιση της συνοχής και της αειφορίας στον σχεδιασμό, την ανάπτυξη και την εφαρμογή των χωρικών παρεμβάσεων (Conseil de l'Europe, 2000).
- **Κάθετη συνεργασία:** Η συνεργασία μεταξύ των διαφορετικών διοικητικών επιπέδων είναι κρίσιμη. Ο συντονισμός πρέπει να διασφαλίζει αμφίδρομη προσαρμογή, όπου οι περιφερειακές

και τοπικές αρχές ευθυγραμμίζουν τα σχέδιά τους με τις κατευθύνσεις του εθνικού επιπέδου, ενώ το εθνικό επίπεδο λαμβάνει υπόψη τις προτάσεις και τα σχέδια των κατώτερων επιπέδων, ακολουθώντας την αρχή της αμοιβαιότητας (Conseil de l'Europe, 2000).

- **Διαμεσολάβηση:** Αφορά την ανάγκη να ευθυγραμμιστούν διαφορετικοί φορείς προκειμένου να επιτευχθεί μια σχετικά κοινή θέση για την υλοποίηση ενός αποτελέσματος ή τη διαμόρφωση μιας θέσης. Η διαμεσολάβηση μπορεί να είναι μια διαρκής διαδικασία διαπραγμάτευσης και συμβιβασμού ή μια εφάπαξ διαδικασία για ένα συγκεκριμένο έργο. Πρόκειται για μια δεξιότητα σχεδιασμού που έχει αναπτυχθεί σε ανάγκη και σημασία με την πάροδο του χρόνου, καθώς αυξήθηκε ο αριθμός των σχετικών φορέων που συμβάλλουν, υλοποιούν ή διαμορφώνουν τις χωρικές αλλαγές (Hesse, 2016).
- **Επικοινωνία:** Η επικοινωνία στον χωροταξικό σχεδιασμό αφορά την ενημέρωση και διάδοση των χωρικών αλλαγών στους ενδιαφερόμενους φορείς, ώστε να κατανοηθούν οι επιπτώσεις στους τόπους. Παραδοσιακά γινόταν μέσω σχεδίων και χαρτών, ενώ σήμερα χρησιμοποιούνται και ψηφιακά μέσα και κοινωνικά δίκτυα για πιο άμεση ενημέρωση. Επιπλέον, η επικοινωνία περιλαμβάνει την ικανότητα αποτελεσματικής αλληλεπίδρασης μεταξύ διαφορετικών φορέων με έννομο συμφέρον σε περιφερειακές αλλαγές (Wilson & Tewdwr-Jones, 2019).

3. Προσαρμοστικότητα και Ευελιξία

- **Προσαρμοστικότητα στις τοπικές ιδιαιτερότητες**: Ο σχεδιασμός πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις μοναδικές ανάγκες και χαρακτηριστικά κάθε περιοχής (Batty, 2018).
- **Ευελιξία** Ο σύγχρονος χωρικός σχεδιασμός απαιτεί ευέλικτα και προσαρμοστικά πλαίσια, που ενσωματώνουν ανάλυση τάσεων, μεγάλα δεδομένα και συμμετοχικές ψηφιακές πλατφόρμες, όπως η τεχνητή νοημοσύνη. Στόχος είναι η αποτελεσματική ανταπόκριση στις τοπικές ιδιαιτερότητες και στις γρήγορα μεταβαλλόμενες συνθήκες, καθιστώντας τον χωροταξικό σχεδιασμό μια ρευστή, δυναμική και συνεχώς εξελισσόμενη διαδικασία. (Harrison et al., 2021; Raco & Savini, 2019; Valler & Phelps, 2018; Healey, 2009; Friedmann, 2019).
- **Φάσεις και χρονικότητα** Η χωρική και χρονική αλληλουχία αποτελεί κρίσιμη ανάγκη στον χωροταξικό σχεδιασμό, ώστε η ανάλυση, η συζήτηση και η υλοποίηση να συντονίζονται αποτελεσματικά μεταξύ των φορέων. Αυτό περιλαμβάνει τον προγραμματισμό συγκεκριμένων αποτελεσμάτων με σωστή σειρά, ιδιαίτερα σε μεγάλης κλίμακας έργα υποδομής, στη συγκέντρωση γης και στη χρηματοδότηση. Οι σχετικές σχεδιαστικές δεξιότητες απαιτούν αναγνώριση της σημασίας της φάσης και της χρονικής αλληλουχίας στον μακροπρόθεσμο προγραμματισμό (Glazebrook & Newman, 2018; Buffel & Phillipson, 2016).

4. Πολιτισμική και Κοινωνική Διάσταση

- **Η πολιτισμική ποικιλομορφία:** Ο χωρικός σχεδιασμός, οφείλει να ενισχύσει την διάσταση του πολιτισμού ώστε να είναι σε άμεση επαφή με τις κοινωνικές αλλαγές, με τις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής αλλά και με τις προσδοκίες των πολιτών. Οφείλει να διατηρεί την πολιτισμική ποικιλομορφία και σεβασμό προς τις ξεχωριστές ταυτότητες διατηρώντας έτσι την ετερογένεια στο χώρο και στον κόσμο. Ο χωρικός σχεδιασμός αναλαμβάνει έναν καταλυτικό ρόλο στην προώθηση της ποικιλομορφίας μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών και γεωγραφικών περιοχών (Γουργιώτης, 2024).
- **Εδαφική συνοχή**: Ο χωρικός σχεδιασμός, οφείλει να υποστηρίζει την εδαφική συνοχή η οποία αφορά, βάσει της αρχής της ισότητας των ευκαιριών, την εξασφάλιση της πολυκεντρικής ανάπτυξης ολόκληρης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και της ισόρροπης και αειφόρου ανάπτυξης εδαφών με διαφορετικά χαρακτηριστικά και ιδιαιτερότητες, με παράλληλη όμως διαφύλαξη της διαφορετικότητάς τους (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2010).

5. Τεχνολογία, Καινοτομία και Δεδομένα

- **Χρήση σύγχρονων τεχνολογιών και δεδομένων**: Η αξιοποίηση ψηφιακών εργαλείων και real-time μοντέλων επιτρέπει την καλύτερη κατανόηση και πρόβλεψη των χωρικών τάσεων (Batty, 2018).

- **Οπτικοποίηση:** Ενώ ο σχεδιασμός παραδοσιακά βασιζόταν στην προετοιμασία και διάδοση δισδιάστατων χαρτών ή σχημάτων που εντόπιζαν φυσικούς τόπους από τους φορείς σχεδιασμού, η οπτικοποίηση μπορεί να αναφέρεται σε οποιαδήποτε μορφή μέσου, όπως εικονογραφήσεις, ταινίες και κινούμενα σχέδια, καθώς και πίνακες ελέγχου, εικονική πραγματικότητα και κυβερνοχώρος, που μπορεί να αναπαριστά και να επικοινωνεί τις χωρικές αλλαγές και αναλύσεις και να χρησιμοποιείται ως εργαλείο από οποιονδήποτε ενδιαφερόμενο οργανισμό (Stehle & Kitchin, 2020).
- **Η αποτίμηση πόρων:** Ο χωρικός σχεδιασμός οφείλει να κατανοεί τον τρόπο με τον οποίο οι περιοχές μεταβάλλονται, να αναγνωρίζει τις μοναδικές συνθήκες που έχουν διαμορφώσει τις χωρικές αλλαγές με την πάροδο του χρόνου, καθώς και τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που διαθέτουν οι επιμέρους περιοχές. Πρόκειται για μια πρώιμη δεξιότητα σχεδιασμού που συχνά παραμελείτε, καθώς εστιάζει στις ανάγκες του τόπου και όχι στις θεσμικές ανάγκες, και μπορεί να περιλαμβάνει, για παράδειγμα, την περιφερειακή ανθεκτικότητα ή το δυναμικό των περιοχών κατά μήκος δρομολογίων σιδηροδρόμων υψηλής ταχύτητας (Christopherson et al., 2010; Vickerman, 2015).

6. Λειτουργικότητα και Πρόληψη

- **Πρόληψη:** Η πρόληψη αποτελεί θεμελιώδη αρχή του περιβαλλοντικού δικαίου και αναφέρεται στη λήψη μέτρων για την αποτροπή ή τον περιορισμό περιβαλλοντικών βλαβών πριν αυτές συμβούν. Στηρίζεται στην ιδέα ότι είναι προτιμότερο και πιο αποτελεσματικό να αποτρέπεται η πρόκληση περιβαλλοντικών προβλημάτων παρά να επιχειρείται η αντιμετώπισή τους εκ των υστέρων, όταν οι επιπτώσεις μπορεί να είναι σοβαρές ή μη αναστρέψιμες (UNECE, 2008).
- **Λειτουργικότητα:** Ο χωρικός σχεδιασμός, πρέπει να λαμβάνει υπόψη την ύπαρξη χωρικών συνειδήσεων που βασίζονται σε κοινές αξίες, πολιτισμό και συμφέροντα, ενίοτε πέραν των διοικητικών και εδαφικών συνόρων, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη τις συνταγματικές πραγματικότητες (Conseil de l'Europe, 1983)
- **Ενεργός σχεδιασμός:** Ο χωρικός σχεδιασμός, οφείλει να υιοθετεί στρατηγικές που εξασφαλίζουν ταχύτερη και αποτελεσματικότερη ανταπόκριση στις κοινωνικές, περιβαλλοντικές και αναπτυξιακές μεταβολές. Παράλληλα, να διαθέτει την απαραίτητη υποδομή και την κατάλληλη πληροφόρηση, που να υποστηρίζουν τον ενεργό (proactive) σχεδιασμό, μέσω σύγχρονων βάσεων δεδομένων, προηγμένων τεχνολογικών συστημάτων και άλλων σχετικών εργαλείων, (ΣΕΒ, 2015).

Η «Πυξίδα» δεν αποτελεί εξαντλητική ή οριστική καταγραφή κατευθύνσεων, αλλά στοχεύει στην ανάδειξη ενός σύγχρονου τρόπου προσέγγισης του χωρικού σχεδιασμού. Μπορεί να θεωρηθεί ως κατευθυντήριο εργαλείο για την ανάπτυξη των νέων δεξιοτήτων του χωρικού σχεδιασμού, οι οποίες κρίνονται αναγκαίες για τη στρατηγική διαχείριση του χώρου στο μέλλον. Ως εκ τούτου, η «Πυξίδα» μπορεί να αποτελέσει σημαντικό θεμέλιο για την επαναθεμελίωση του κεντρικού ρόλου του χωρικού σχεδιασμού στην αντιμετώπιση των σύγχρονων χωρικών προκλήσεων.

Η αλληλεπίδραση και η εφαρμογή αυτών των κατευθύνσεων στο εκάστοτε χωρικό πλαίσιο είναι μοναδική, με τον πολεοδόμο - χωροτάκτη να διαθέτει την άρρητη ικανότητα να εκτιμά πότε και ποια συγκεκριμένη δεξιότητα ή ποιος συνδυασμός δεξιοτήτων είναι απαραίτητος για την αποτελεσματική υλοποίηση των στρατηγικών στόχων (American Planning Association, 2020; Green Leigh et al., 2019; Sandercock, 1997; Neuman, 2019).

Σχήμα 1.«Πυξίδα» Χωρικού Σχεδιασμού. Πηγή: μετάφραση από Gourgiotis & Gemenetzi, 2026.

Αντίστοιχη λογική υιοθετεί και η «Διακήρυξη των Δελφών για το Χωρικό Σχεδιασμό», η οποία περιλαμβάνει 34 Αρχές, οργανωμένες σε 4 βασικές κατηγορίες που αντανακλούν τις θεμελιώδεις, συστημικές και μεθοδολογικές διαστάσεις του χωρικού σχεδιασμού (Πίνακας 1). Η Διακήρυξη συνιστά ένα ολοκληρωμένο και ταυτόχρονα συνεκτικό πλαίσιο αξιών, κατευθύνσεων και αναστοχασμού, είναι ικανό να καθοδηγήσει τον χωρικό σχεδιασμό πέρα από αποσπασματικές ρυθμίσεις και συγκυριακές προτεραιότητες. Οι αρχές που διατυπώνονται δεν συνιστούν τυποποιημένες λύσεις ή άκαμπτα κανονιστικά πρότυπα, αλλά κοινό έδαφος κατανόησης, κρίσης και ευθύνης, όπως και κατευθυντήριου προσανατολισμού στοχεύσεων και δράσεων. Αποσκοπούν στην ενίσχυση της αναπτυξιακής διαδικασίας υπό το πρίσμα της βιωσιμότητας, ενώ ταυτόχρονα προάγουν τη συστηματική ρύθμιση και αποτελεσματική διαχείριση της χωρικής οργάνωσης και ανάπτυξης. Συνοπτικά, οι αρχές συνιστούν ένα αξιακό-επιστημολογικό σύστημα αναφοράς, μέσω του οποίου (ανα)νοηματοδοτείται, (επαν)ερμηνεύεται και (ανα)προσανατολίζεται η πράξη του σχεδιασμού του χώρου. Οι αρχές εγγράφονται σε μια ευρύτερη προβληματική που επιδιώκει τη μετάβαση από εργαλειακές και αποσπασματικές προσεγγίσεις προς ένα περισσότερο ολιστικό, αναστοχαστικό και δυναμικό εγχείρημα κατανόησης και δράσης για το μέλλον του χωρικού σχεδιασμού (Γουργιώτης & Γεμενετζή, (επιμ.) 2026, σ. 7, 24, 31, 32).

Πίνακας 1.Οργάνωση των Αρχών σε 4 κατηγορίες. Πηγή: Γουργιώτης και Γεμενετζή (επιμ.) 2026, σ. 31.

ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΡΧΕΣ *Οι Θεμελιώδεις Αρχές του σχεδιασμού συγκροτούν τον βασικό του πυρήνα, καθώς προσδιορίζουν τον σκοπό του σχεδιασμού και το περιεχόμενο της δράσης του. Στις αρχές αυτές ανήκουν οι αξίες που καθοδηγούν τις επιλογές και τις προτεραιότητες του σχεδιασμού, η ηθική φιλοσοφία του σχεδιασμού που θέτει κριτήρια ευθύνης, δικαιοσύνης και ορθής πράξης, καθώς και η κοινωνικοπολιτική θεωρία που αναδεικνύει τον σχεδιασμό ως πεδίο διαπραγμάτευσης συμφερόντων και συγκρότησης κοινωνικών σχέσεων στο πλαίσιο των θεσμών και της διακυβέρνησης.*	**ΑΡΧΕΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ** *Οι Αρχές Διακυβέρνησης και Δημοκρατικής Οργάνωσης αφορούν τη διαχείριση των διαδικασιών και τη λήψη αποφάσεων, διασφαλίζοντας τη διαφάνεια, την πρόσβαση του κοινού στην περιβαλλοντική πληροφορία και τη συμμετοχικότητα, τη λογοδοσία και τη θεσμική νομιμοποίηση.*
ΑΡΧΕΣ ΣΥΣΤΗΜΙΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ *Οι Αρχές Συστημικής Ολοκλήρωσης προάγουν τη συνοχή και τη διασύνδεση των διαφορετικών επιπέδων του χωρικού σχεδιασμού, διασφαλίζοντας την εναρμόνισή τους, καθώς και τη συνεκτική ενσωμάτωση της χρονικότητας και της εξελικτικής διάστασης του σχεδιασμού.*	**ΑΡΧΕΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΤΡΟΦΟΔΟΤΗΣΗΣ** *Οι Αρχές Διαμόρφωσης και Ανατροφοδότησης του Χωρικού Σχεδιασμού αφορούν τη μεθοδολογία του σχεδιασμού, δηλαδή τη διαδικασία διαμόρφωσης και εφαρμογής του σχεδιασμού, τα εργαλεία και τις μεθόδους που τον υποστηρίζουν, καθώς και τους μηχανισμούς ανατροφοδότησης και μάθησης που διασφαλίζουν τη συνεχή αξιολόγηση και βελτίωσή του.*

Συνδυάζοντας τις Αρχές της Διακήρυξης των Δελφών με τους έξι βασικούς άξονες της «Πυξίδας Χωρικού Σχεδιασμού» αναδεικνύεται μια σχέση συμπληρωματικότητας και επιχειρησιακής εξειδίκευσης μεταξύ των δύο πλαισίων. Οι Αρχές της Διακήρυξης των Δελφών συγκροτούν το ευρύτερο αξιακό και κανονιστικό υπόβαθρο του χωρικού σχεδιασμού, ενώ η «Πυξίδα» επιχειρεί να εξειδικεύσει και να μετασχηματίσει τις αρχές αυτές σε σύγχρονες κατευθύνσεις, πρακτικές και δεξιότητες για την άσκηση και την εφαρμογή του χωρικού σχεδιασμού. Η μεταξύ τους σχέση δεν είναι γραμμική ούτε αντιστοιχεί σε μια σχέση ένα-προς-ένα· Στο πλαίσιο αυτό, οι αρχές που διατυπώνονται στη Διακήρυξη των Δελφών αποκτούν στην «Πυξίδα» συγκεκριμένες και περισσότερο επιχειρησιακές εκφάνσεις, που αφορούν τη στρατηγική και ολιστική προσέγγιση, τη διακυβέρνηση και τη συμμετοχικότητα, την προσαρμοστικότητα και την ευελιξία, την κοινωνική και πολιτισμική διάσταση, την αξιοποίηση δεδομένων και τεχνολογίας, καθώς και τη λειτουργικότητα και την πρόληψη (Πίνακας 2).

Πίνακας 2. Αντιστοίχιση των Αρχών της Διακήρυξης των Δελφών με τους έξι βασικούς άξονες της Πυξίδας Χωρικού σχεδιασμού. Πηγή: Γουργιώτης και Γεμενετζή (επιμ.) 2026, σ. 31.

Άξονες της Πυξίδας	**Αρχές της Διακήρυξης των Δελφών που αντιστοιχούν**	**Σχέση / ερμηνεία**
1. Στρατηγική και Ολιστική Προσέγγιση	•Στρατηγική προσέγγιση •Διαφύλαξη κοινών πόρων •Βέλτιστες ισορροπίες •Δημόσιο συμφέρον •Αφηγηματική συνοχή •Συνέχεια •Ιεράρχηση και εναρμόνιση επιπέδων •Συνοχή πολλαπλών κλιμάκων σχεδιασμού	Η «Πυξίδα» μετασχηματίζει τη συστημική σκέψη που διατυπώνεται στη Διακήρυξη των Δελφών σε ένα συνεκτικό πλαίσιο ολοκληρωμένου χωρικού σχεδιασμού. .
2. Διακυβέρνηση και Συμμετοχικότητα	•Κοινωνική συμμετοχή •Σαφήνεια και Διαφάνεια των διαδικασιών	Η «Πυξίδα» εξειδικεύει τις αρχές δημοκρατικής οργάνωσης της Διακήρυξης των Δελφών σε συγκεκριμένες σχέσεις συμμετοχής,

Άξονες της Πυξίδας	**Αρχές της Διακήρυξης των Δελφών που αντιστοιχούν**	**Σχέση / ερμηνεία**
	•Εκπαίδευση πολιτών •Διαδημοτική συνεργασία •Δημοκρατική αμφισβήτηση •Αποκέντρωση •Ασφάλεια δικαίου Δέσμευση της υπεραξίας γης Ηθική και δεοντολογία	διαμεσολάβησης και επικοινωνίας με στόχο την αποτελεσματικότερη συνεργασία.
3. Προσαρμοστικότητα και Ευελιξία	Προοδευτική εξέλιξη •Χωρική ανθεκτικότητα •Προσαρμοστική διαχείριση (ευελιξία) •Αναστοχαστικότητα •Πειραματισμός και επαναληπτική εφαρμογή	Η «Πυξίδα» διευρύνει τη δυναμική διάσταση των Αρχών των Δελφών, μετατοπίζοντας την αντίληψη του σχεδιασμού από ένα σταθερό και οριστικό πλαίσιο προς μια συνεχή διαδικασία μάθησης και προσαρμογής.
4. Πολιτισμική και Κοινωνική Διάσταση	•Πολιτισμική ποικιλομορφία •Διατήρηση ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του τόπου •Χωρική δικαιοσύνη Ορθολογική και διαφανής διαχείριση των διαθέσιμων πόρων	Η «Πυξίδα» συνδέει την προστασία της ταυτότητας του τόπου με την κοινωνική ισότητα και την εδαφική συνοχή.
5. Τεχνολογία, Καινοτομία και Δεδομένα	•Χωρική νοημοσύνη •Επίκαιρα στοιχεία και δεδομένα •Παρακολούθηση και αξιολόγηση •Ψηφιακά εργαλεία και ΤΝ	Η «Πυξίδα» αξιοποιώντας αρχές διαμόρφωσης και ανατροφοδότησης προσθέτει μια σύγχρονη τεχνολογική διάσταση, αξιοποιώντας δεδομένα σε πραγματικό χρόνο, εργαλεία ψηφιακής οπτικοποίησης, νέες τεχνολογίες και εφαρμογές τεχνητής νοημοσύνης.
6. Λειτουργικότητα και Πρόληψη	•Λειτουργικότητα και πρόληψη •Λειτουργική αυτονομία οικισμού •Εφαρμοσιμότητα Ενεργή επικουρικότητα	Η «Πυξίδα» δίνει έμφαση στον ενεργό και προληπτικό σχεδιασμό, με στόχο τη λειτουργική αποτελεσματικότητα και την έγκαιρη αντιμετώπιση των χωρικών προκλήσεων.

Υπό την έννοια αυτή, η «Πυξίδα» δεν υποκαθιστά τις Αρχές των Δελφών, αλλά τις μετουσιώνει από γενικές αξιακές και κανονιστικές αρχές σε σύγχρονες πρακτικές, μεθόδους και δεξιότητες του χωρικού σχεδιασμού. Η σύνδεση των δύο πλαισίων αποκτά ιδιαίτερη σημασία στις σημερινές συνθήκες αυξημένης αβεβαιότητας και πολυπλοκότητας. Οι αξίες του δημοκρατικού, ολοκληρωμένου, κοινωνικά δίκαιου και βιώσιμου σχεδιασμού συνδέονται με έναν δυναμικό κύκλο εφαρμογής, παρακολούθησης, αξιολόγησης και προσαρμογής του. Με τον τρόπο αυτό, η αξιοποίηση της «Πυξίδας», σε συνδυασμό με τη Διακήρυξη των Δελφών, μπορεί να λειτουργήσει ως ένα συνεκτικό πλαίσιο για την ενίσχυση της ικανότητας της ελληνικής διοίκησης να σχεδιάζει, να εφαρμόζει, να αξιολογεί και να προσαρμόζει εγκαίρως τις σχετικές χωρικές πολιτικές και παρεμβάσεις στις μεταβαλλόμενες συνθήκες (Σχήμα 2).

Σχήμα 2. Συνδυασμός των Αρχών της Διακήρυξης των Δελφών και της «Πυξίδας» στην πρακτική του χωρικού σχεδιασμού και της διοίκησης. Πηγή: ιδία επεξεργασία.

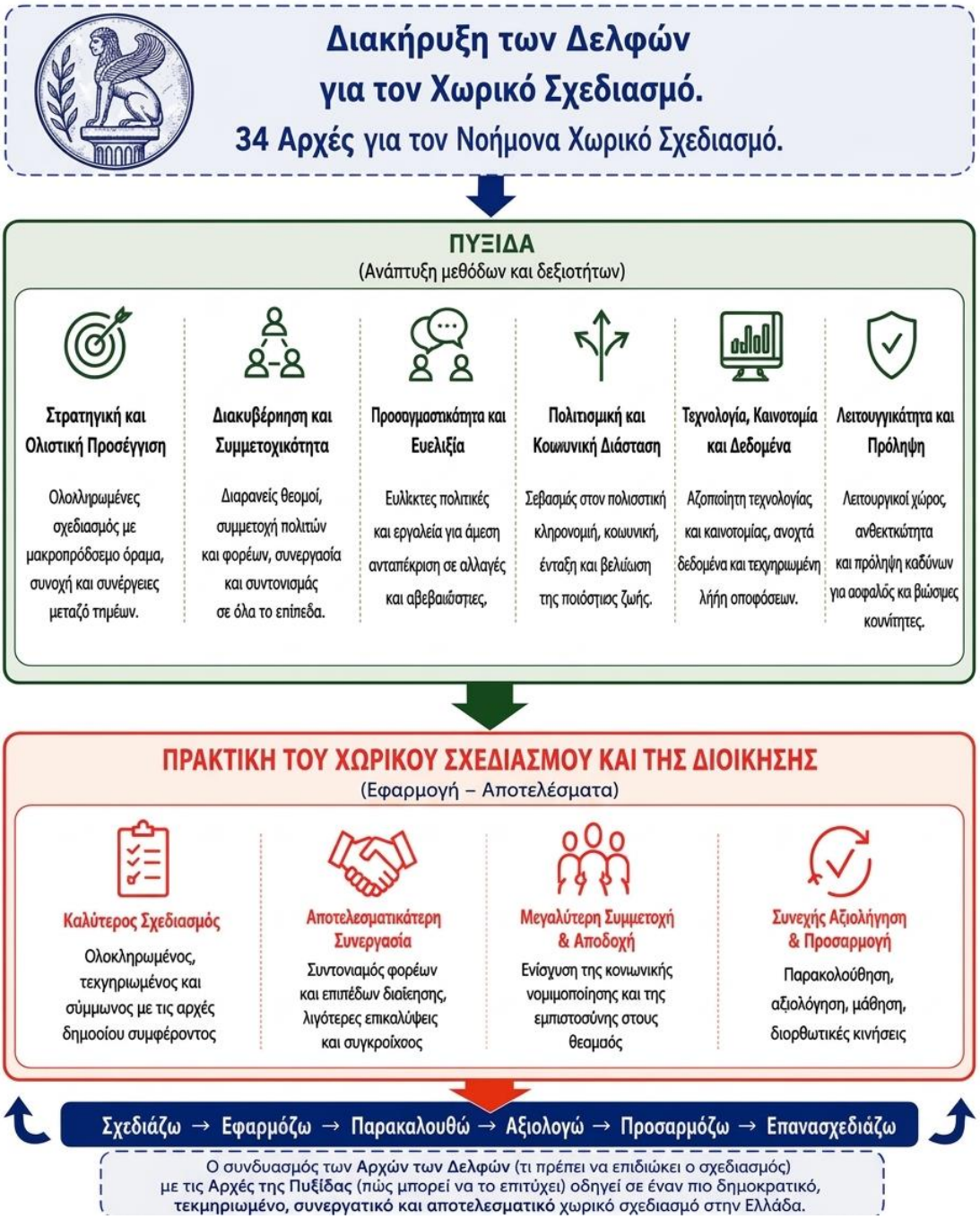

4. Επίλογος

Η εξέταση της ευρωπαϊκής και ελληνικής εμπειρίας αναδεικνύει ότι ο χωρικός σχεδιασμός βρίσκεται σήμερα αντιμέτωπος με μια διττή πρόκληση: αφενός να διατηρήσει τον θεμελιώδη ρόλο και τις αξίες του και, αφετέρου, να αποκτήσει μεγαλύτερη ευελιξία, προσαρμοστικότητα και ικανότητα ανταπόκρισης στις σύνθετες και διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες. Οι οικονομικές, κοινωνικές, δημογραφικές, περιβαλλοντικές και τεχνολογικές μεταβολές, σε συνδυασμό με τις πολλαπλές και αλληλένδετες κρίσεις, αναδεικνύουν τα όρια ενός αυστηρά στατικού και ιεραρχικού μοντέλου σχεδιασμού (Paasi et al., 2018; Healey, 2007; Friedmann, 1993). Για το λόγο αυτό απαιτείται η προσαρμογή του σε ένα πλαίσιο πολλαπλών, αλληλεπικαλυπτόμενων και συχνά αντιφατικών χωρικών οραμάτων, αξιοποιώντας τη γνώση για την επίτευξη βιώσιμων και συνεκτικών αποτελεσμάτων (Paasi & Zimmerbauer, 2016).

Η ελληνική περίπτωση καθιστά την ανάγκη αυτή ακόμη πιο επιτακτική. Παρά τις σημαντικές θεσμικές μεταρρυθμίσεις και την εισαγωγή νέων εργαλείων χωρικού σχεδιασμού, εξακολουθούν να υφίστανται καθυστερήσεις και ελλείψεις, ιδίως στον τοπικό σχεδιασμό, αδυναμίες συντονισμού μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων διακυβέρνησης, καθώς και ανεπαρκής διασύνδεση του χωρικού σχεδιασμού με τον αναπτυξιακό και περιβαλλοντικό σχεδιασμό. Ως αποτέλεσμα, αναδεικνύεται η ανάγκη όχι μόνο για θεσμική αναμόρφωση, αλλά και για μια διαφορετική κουλτούρα σχεδιασμού και διοίκησης, περισσότερο προσαρμοστική και προσανατολισμένη στην εφαρμογή και έγκαιρη αναπροσαρμογή των χωρικών παρεμβάσεων.

Στο πλαίσιο αυτό, η «Πυξίδα Χωρικού Σχεδιασμού» μπορεί να λειτουργήσει ως ένα σύγχρονο εργαλείο στρατηγικού προσανατολισμού και χάραξης πολιτικών. Η συμβολή της δεν έγκειται στην αντικατάσταση των υφιστάμενων θεσμών και εργαλείων, αλλά στον εμπλουτισμό τους με νέες δεξιότητες, μεθόδους και διαδικασίες. Η στρατηγική και ολιστική προσέγγιση, η διακυβέρνηση και η συμμετοχικότητα, η προσαρμοστικότητα και η ευελιξία, η πολιτισμική και κοινωνική διάσταση, η αξιοποίηση δεδομένων και τεχνολογίας, καθώς και η έμφαση στη λειτουργικότητα και την πρόληψη, διαμορφώνουν ένα περισσότερο σύγχρονο και πολυδιάστατο πλαίσιο χωρικού σχεδιασμού.

Ιδιαίτερη σημασία αποκτά ο συγκερασμός των αξόνων της Πυξίδας με τις αρχές της Διακήρυξης των Δελφών. Η σχέση τους δεν είναι γραμμική ούτε περιορίζεται σε μια απλή αντιστοίχιση αρχών. Πρόκειται περισσότερο για μια σχέση εξειδίκευσης και επιχειρησιακής μετάφρασης: οι αρχές των Δελφών προσφέρουν το αξιακό και κανονιστικό πλαίσιο, ενώ η Πυξίδα μετουσιώνει τις αρχές αυτές σε σύγχρονες πρακτικές και δεξιότητες του χωρικού σχεδιασμού. Με τον τρόπο αυτό, θεμελιώδεις αρχές του σχεδιασμού όπως το δημόσιο συμφέρον, η χωρική δικαιοσύνη, η βιωσιμότητα κ.ά., αρχές διακυβέρνησης και δημοκρατικής οργάνωσης, όπως η κοινωνική συμμετοχή στον σχεδιασμό, η διαδημοτική συνεργασία κ.ά., αρχές συστημικής ολοκλήρωσης, όπως η στρατηγική προσέγγιση, η χωρική ανθεκτικότητα κ.ά. αλλά και αρχές διαμόρφωσης και ανατροφοδότησης όπως η ευελιξία, τα επίκαιρα στοιχεία και δεδομένα κ.ά. μπορούν να συνδεθούν με συγκεκριμένες διαδικασίες σχεδιασμού, διακυβέρνησης, συνεργασίας, παρακολούθησης και αξιολόγησης.

Συνοψίζοντας, το μέλλον του ελληνικού χωρικού σχεδιασμού δεν απαιτεί την εγκατάλειψη του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου και των δομών του σχεδιασμού, αλλά τη μετεξέλιξή τους. Το ζητούμενο είναι να επιτευχθεί μια ισορροπία μεταξύ της ασφάλειας και της προβλεψιμότητας που προσφέρει ο θεσμικός σχεδιασμός και της αναγκαίας ευελιξίας για την αντιμετώπιση της αβεβαιότητας και των ταχέων μεταβολών. Ένα περισσότερο πολυμορφικό και ευέλικτο σύστημα μπορεί να συνδυάσει στοιχεία του παραδοσιακού σχεδιασμού με νέες δυναμικές και προσαρμοστικές προσεγγίσεις, χωρίς να αποδυναμώνεται ο ρυθμιστικός και κοινωνικός του ρόλος.

Τελικά, ο συνδυασμός των αρχών της Διακήρυξης των Δελφών και της «Πυξίδας» μπορεί να αποτελέσει ένα συνεκτικό πλαίσιο για την ενίσχυση και την ανανέωση της πρακτικής του χωρικού σχεδιασμού και της διοίκησης στην Ελλάδα. Βασική του συμβολή είναι ότι μετατρέπει τις αξίες του δημοκρατικού, ολοκληρωμένου, κοινωνικά δίκαιου και βιώσιμου σχεδιασμού σε μια δυναμική διαδικασία: «σχεδιάζω → εφαρμόζω → παρακολουθώ → αξιολογώ → προσαρμόζω → επανασχεδιάζω». Ο χωρικός σχεδιασμός, επομένως, δεν αντιμετωπίζεται ως ένα στατικό αποτέλεσμα, αλλά ως μια διαρκή διαδικασία μάθησης, προσαρμογής και βελτίωσης.

Με αυτή την προσέγγιση, ο χωρικός σχεδιασμός μπορεί να ενισχύσει τον ρόλο του ως εργαλείο δημόσιας πολιτικής και συλλογικής διαχείρισης του χώρου, ενώ η ελληνική διοίκηση μπορεί να αποκτήσει μεγαλύτερη ικανότητα συντονισμού, πρόβλεψης και έγκαιρης ανταπόκρισης στις μελλοντικές προκλήσεις. Το κρίσιμο, συνεπώς, δεν είναι μόνο να παράγονται περισσότερα ή καλύτερα σχέδια, αλλά να δημιουργηθεί ένα σύστημα που μπορεί να μαθαίνει από την εφαρμογή τους, να αξιολογεί τα αποτελέσματά τους και να προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες. Αυτό αποτελεί, τελικά, τη σημαντικότερη προϋπόθεση για έναν χωρικό σχεδιασμό περισσότερο αποτελεσματικό, ανθεκτικό, δημοκρατικό και κοινωνικά δίκαιο.

Τέλος, η εργασία αναδεικνύει τη σημασία του χωρικού σχεδιασμού ως οργανικού τμήματος της αναπτυξιακής διαδικασίας και θεμελίου για την ανασυγκρότηση οικονομικών, κοινωνικών και

περιβαλλοντικών δομών. Παράλληλα αναδεικνύει τη σημασία του ως πλατφόρμα συνάντησης διαφόρων επιστημονικών κλάδων και επιπέδων διοίκησης γύρω από μια κοινή ανησυχία για το μέλλον του χώρου, ανεξάρτητη από βραχυπρόθεσμες αντιπαλότητες: «*Ο χωρικός σχεδιασμός είναι και πρέπει να παραμείνει το μέσο της σύγχρονης δημοκρατίας*» (Lamour, 1967).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 117 E/65 (2010). Πράσινη Βίβλος για την Εδαφική Συνοχή και το στάδιο της συζήτησης σχετικά με την μελλοντική μεταρρύθμιση της πολιτικής συνοχής

Γουργιώτης, Α., (2024) ΤΟ ΒΗΜΑ. https://www.tovima.gr/2024/02/03/opinions/xorikos-sxediasmos-kai-politismos-mia-sxesi-dynamiki/ (πρόσβαση στις 05.05.2025)

Γουργιώτης Α, Τσιλιμίγκας Γ (2021), Χωροταξικός Σχεδιασμός Εννοιολογικά ζητήματα, Μεθοδολογικές διευκρινήσεις και Εφαρμογές. Νομική Βιβλιοθήκη ISBN: 978-960-654-518-4.

Γιαννακούρου, Γ., (1999), "Το θεσμικό πλαίσιο σχεδιασμού των πόλεων στην Ελλάδα: προβλήματα και αναζήτηση λύσεων ΙΟΒΕ", Η Ελληνική Οικονομία, τεύχος 04/2010: 115-123.

Γιαννακούρου Γ., Καυκαλάς Γ., (2014), "Επανεξετάζοντας τη χωροταξία σε περίοδο κρίσης: αναγκαιότητα, περιεχόμενο και προϋποθέσεις της μεταρρύθμισης".

Γιαννίτσης Τ., (2025), Ελλάδα 1953-2024. Χρόνος και πολιτική οικονομία. Εκδόσεις Πατάκη .ISBN 978-618—07-1033-5.

Γουργιώτης, Α. & Γεμενετζή, Γ. (επιμ.). (2026). Διακήρυξη των Δελφών για τον Χωρικό Σχεδιασμό: 34 Αρχές για τον Νοήμονα Χωρικό Σχεδιασμό (τρίγλωσση έκδοση στα ελληνικά, αγγλικά και γαλλικά). Βόλος: Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. ISBN: 978-618-5765-10-1, Διαθέσιμο στο: https://www.prd.uth.gr/prd-editions/ (πρόσβαση στις 3.09.2026)

Γουργιώτης Α., Τσιλιμίγκας Γ., (2016), «Μια νέα προσέγγιση για το χωροταξικό σχεδιασμό στην Ελλάδα», Αειχώρος, Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης. Σελ. 103-122, Τεύχος 26. DOI: https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.aei.2016.428

Καραδήμου-Γερολύμπου, Α., (1987), "Μεταρρυθμιστικές αντιλήψεις στην οργάνωση των αστικών χώρων", Σύγχρονα Θέματα, 39:55-60.

Καρύδης, Δ., (2006). "Τα επτά βιβλία της πολεοδομίας". Αθήνα, Εκδόσεις Παπασωτηρίου.

Οικονόμου, Δ., (2004). "Η πολεοδομική Πολιτική στην Ελλάδα: Δομικά χαρακτηριστικά και τάσεις" στο Οικονόμου Δ., Σαρηγιάννης Γ., Σερράος Κ., Πόλη και χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα, Αθήνα, Εκδόσεις Μέμφις.

Οικονόμου Δ. (2000), Σύστημα χωρικού σχεδιασμού: η ελληνική πραγματικότητα και η διεθνής εμπειρία, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 101-102, 2000, 3-57.

ΣΕΒ – Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών (2015) Εθνικό σύστημα χωρικού σχεδιασμού από τη σκοπιά της επιχειρηματικότητας. Αθήνα: ΣΕΒ

Ξενόγλωσση

Abercrombie, P. (1933). Town and country planning. Thornton Butterworth.

Allen, J., Cochrane, A., & Massey, D. (1998). Rethinking the region. Routledge.

American Planning Association. (2020). What skills do planners need? Retrieved from https://www.planning.org/choosingplanning/skills/

Asarpota, K., & Nadin, V. (2020). Energy Strategies, the Urban Dimension, and Spatial Planning. *Energies*, 13, 3642. doi:10.3390/en13143642

Asprogerakas, E., & Melissas, D. (2023). Reflections on the hierarchy of the spatial planning system in Greece (1999–2020). *International Planning Studies*. DOI: 10.1080/13563475.2023.2251692

Asprogerakas, E., & Tasopoulou, A. (2024). From sustainability to resilience: tracing the transition path for spatial planning policy in Greece. *European Spatial Research and Policy*, 31(1). DOI: https://doi.org/10.18778/1231-1952.31.1.04

Batty, M. (2018). Inventing future cities. MIT Press.

Beauregard, R. (2020). Advanced introduction to planning theory. Edward Elgar.

Berisha, E., Cotella, G., Janin Rivolin, U., & Solly, A. (2023). Spatial governance and planning systems vis-à-vis land consumption in Europe. *European Planning Studies*, pp. 1–16. doi:10.1080/09654313.2023.2207605

Buffel, T., & Phillipson, C. (2016). Can global cities be 'age-friendly cities'? Urban development and ageing populations. *Cities*, 55, 94–100. https://doi.org/10.1016/j.cities.2016.03.016

Cejudo, G., & Michel, C. (2017). Addressing fragmented government action: Coordination, coherence, and integration. *Policy Sciences*, 50(4), 745–767. https://doi.org/10.1007/s11077-017-9281-5

Christopherson, S., Michie, J., & Tyler, P. (2010). Regional resilience: Theoretical and empirical perspectives. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 3(1), 3–10. https://doi.org/10.1093/cjres/rsq004

Committee on Spatial Development (CSD). (1999). *European Spatial Development Perspective: Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Conseil de l'Europe, Conférence Européenne des Ministres responsables de l'Aménagement du Territoire (CEMAT). (1983). «Charte Européenne de l'Aménagement du Territoire» adoptée le 20 Mai 1983 à Torremolinos, Espagne.

Conseil de l'Europe, Conférence Européenne des Ministres responsables de l'Aménagement du Territoire (CEMAT). (2000). Principes directeurs pour le Développement territorial durable du Continent européen.

Cotella, G. (2020). How Europe hits home? The impact of European Union policies on territorial governance and spatial planning. *Géocarrefour*, 94(3). doi:10.4000/geocarrefour.15648

Cotella, G., & Janin Rivolin, U. (2011). Europeanization of spatial planning through discourse and practice in Italy. *disP: The Planning Review*, 186, pp. 42–53. doi:10.1080/02513625.2011.10557143

Cotella, G., & Rivolin, U. J. (2024). European territorial governance and its influence on spatial planning systems. In V. Nadin, G. Cotella, & P. Schmitt (Eds.), *Spatial Planning Systems in Europe: Comparison and Trajectories* (pp. 173–190). Edward Elgar Publishing Limited.

Cotella, G., & Stead, D. (2011). Spatial planning and the influence of domestic actors: Some conclusions. *disP - The Planning Review*, 47(186), pp. 77–83. doi:10.1080/02513625.2011.10557146

Dabrowski, M., & Piskorek, K. (2018). The development of strategic spatial planning in central and Eastern Europe: Between path dependence, European influence, and domestic politics. *Planning Perspectives*, 33(4), pp. 571–589. doi:10.1080/02665433.2018.1513373

ESPON/COMPASS. (2018). *Comparative Analysis of Territorial Governance and Spatial Planning Systems in Europe / Final Report*.

Friedmann, J. (1993). Toward a non-Euclidian mode of planning. *Journal of the American Planning Association*, 59(4), 482–485. https://doi.org/10.1080/01944369308975902

Friedmann, J. (2019). Thinking about complexity and planning. *International Planning Studies*, 24(1), 13–22. https://doi.org/10.1080/13563475.2018.1517594

Friedmann, J., & Weaver, C. (1979). *Territory and function: The evolution of regional planning*. University of California Press.

Galland, D. (2012). Is regional planning dead or just coping? The transformation of a state sociospatial project into growth-oriented strategies. *Environment and Planning C*, 30(3), 536–552. https://doi.org/10.1068/c11150

Galland, D., Harrison, J., & Tewdwr-Jones, M. (2020). What is metropolitan planning and governance for? In K. Zimmermann, D. Galland, & J. Harrison (Eds.), *Metropolitan regions, planning and governance* (pp. 237–256). Springer.

Geddes, P. (1915). *Cities in evolution*. Williams & Norgate.

Gemenetzi, G. (2023). Restructuring local-level spatial planning in Greece amid the recession and recovery period: Trends and challenges. *Planning Practice & Research*, 38(4), pp. 564–580. https://doi.org/10.1080/02697459.2022.2080326

Giannakouris, K. (2010). Population and social conditions: Eurostat statistics in focus 1/2010. Eurostat. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3433488/5564440/KS-SF-10-001-EN.PDF/d5b8bf54-6979-4834-998a-f7d1a61aa82d

Glaeser, E. L., Ponzetto, G. A. M., & Tobio, K. (2014). Cities, skills and regional change. *Regional Studies*, 48(1), 7–43. https://doi.org/10.1080/00343404.2012.674637

Glazebrook, G., & Newman, P. (2018). The city of the future. *Urban Planning*, 3(2), 1–20. https://doi.org/10.17645/up.v3i2.1247

Gourgiotis, A. (2014). The contribution of the Council of Europe to spatial planning and landscape. *Aeichoros, Texts on Urban Planning, Spatial Planning, and Development*, University of Thessaly, Department of Spatial Planning, Urban Planning and Regional Development, Issue 19, pp. 38–57. DOI: https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.aei.2014.334

Gourgiotis, A. (2021). Spatial planning in Greece: Challenges and prospects – L'aménagement du territoire en Grèce, perspectives et défis. In *Spatial planning and challenges: New spatial thinking in Greece and France [Aménagement du Territoire et ses défis: Nouvelle pensée spatiale en Grèce et en France]*. Nomiki Bibliothiki. ISBN: 978-960-654-446-0.

Gourgiotis, A., Diamantidis, G., & Tsilimigkas, G. (2025). Sustainable industrial transformation in Greece: a case study on converting Oinofyta's informal industrial cluster into a remediation business park. *Planning Practice & Research*. DOI: 10.1080/02697459.2025.2489205

Gourgiotis, A., & Gemenetzi, G. (2026). Dealing with complexity: the evolution of spatial planning in Europe and Greece. Proposal for a Spatial Planning Compass. *Planning Practice & Research*. https://doi.org/10.1080/02697459.2026.2663315

Gourgiotis, A., Kyvelou, S. S., & Lainas, I. (2021). Industrial location in Greece: Fostering green transition and synergies between industrial and spatial planning policies. *The Land*, 10(3), 271. doi:10.3390/land10030271

Gourgiotis, A., & Stathakis, D. (2024). Urbanization trends from global to the local scale. In G. Petropoulos & C. Chalkias (Eds.), *Geographical Information Science: Case studies in earth and environmental monitoring*. Elsevier. ISBN: 978-0-443-13605-4.

Gourgiotis, A., & Tsilimigkas, G. (2016). A new approach to spatial planning in Greece. *Aeichoros, Texts on Urban Planning, Spatial Planning, and Development*, University of Thessaly, Department of Spatial Planning, Urban Planning and Regional Development, Issue 26, pp. 103–122. DOI: https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.aei.2016.428

Gourgiotis, A., & Tsilimigkas, G. (2024). Spatial planning in Greece: Framework critical review, challenges and perspectives. *Planning Practice & Research*, pp. 1–22. DOI: 10.1080/02697459.2024.2420510

Grant, M., Siri, J., Gatzweiler, F., Dora, C., Aerts, J., Nandudu, S., Claeson, A., Carbajal, A., Roebbel, N., Petrella, L., & Hérick de Sá, T. (2022). Supporting a healthy planet, healthy people and health equity through urban and territorial planning. *Planning Practice & Research*, 37(1), pp. 111–130. doi:10.1080/02697459.2021.2000144

Gray, D., Laing, R., & Docherty, I. (2016). Delivering low carbon urban transport choices: European ambition meets the reality of institutional (mis)alignment. *Environment and Planning A*, 49(1), 226–242. https://doi.org/10.1177/0308518X16662272

Green Leigh, N., French, S., Guhathakurta, S., & Stiftel, B. (Eds.). (2019). *The Routledge handbook of international planning education*. Routledge.

Haidarlis, M. (2012). On the binding nature of spatial planning tools and the legal relationship between them [Peri tis desmeftikotitas ton ergaleion chorikou schediasmou kai tis metaxy tous nomikis schesis]. In *3rd Panhellenic Conference on Urban Planning, Spatial Planning and Regional Development: Proceedings Book* (Volos, 27–30 September, pp. 18–24). Volos: Volos University Press of Thessaly (in Greek).

Haidarlis, M. (2017). *The Legal Tools of Strategic Planning [Ta Nomika Chorika Ergaleia Stratigikou Charaktira]*. Athens: Nomiki Bibliothiki (in Greek).

Hall, P. (2014). *Cities of tomorrow* (4th ed.). Blackwell.

Hanak, E., & Browne, M. (2006). Linking housing growth to water supply: New planning frontiers in the American West. *Journal of the American Planning Association*, 72(2), 154–166. https://doi.org/10.1080/01944360608976736

Harrison, J. (2020). Seeing like a business: Rethinking the role of business in regional development, planning and governance. *Territory, Politics, Governance*. https://doi.org/10.1080/21622671.2020.1743201

Harrison, J., Galland, D., & Tewdwr-Jones, M. (2021). Regional planning is dead: long live planning regional futures. *Regional Studies*, 55(1), 6–18. DOI: 10.1080/00343404.2020.1750580

Healey, P. (1992). Planning through debate: The communicative turn in planning theory. *Town Planning Review*, 63(2), 143–162. https://doi.org/10.3828/tpr.63.2.422x602303814821

Healey, P. (2007). *Urban complexity and spatial strategies*. Routledge.

Healey, P. (2009). The pragmatic tradition in planning thought. *Journal of Planning Education and Research*, 28(3), 277–292. https://doi.org/10.1177/0739456X08325175

Hesse, M. (2016). *The city as a terminal: The urban contexts of logistics and freight transport*. Routledge.

Janin Rivolin, U. (2012). Planning systems as institutional technologies: A proposed conceptualization and the implications for comparison. *Planning Practice & Research*, 27(1), pp. 63–85. doi:10.1080/02697459.2012.661181

Kanellopoulos, A. (1962). *Views on the Development of the Greek Economy*. Athens (in Greek).

Kyvelou, S., & Gourgiotis, A. (2019). Landscape as connecting link of nature and culture: Spatial planning policy implications in Greece. *Urban Science*, 3(3), 81. https://doi.org/10.3390/urbansci3030081

Lamour, P. (1967). *60 millions de français*. Buchet/Chastel.

Maier, K. (2012). Europeanization and changing planning in east-central Europe: An easterner's view. *Planning Practice & Research*, 27(1), pp. 137–154. doi:10.1080/02697459.2012.661596

Martin, R., Martinelli, F., & Clifton, J. (2022). Rethinking spatial policy in an era of multiple crises. *Cambridge Journal of Regions, Economy & Society*, 15(1), pp. 3–21. doi:10.1093/cjres/rsab037

Mazza, L. (1996). Designing a domain for planning theory. In S. J. Mandelbaum, L. Mazza, & R. W. Burchell (Eds.), *Explorations in Planning Theory* (pp. 3–9). State University of New Jersey. doi:10.4324/9780203792506-102

Ministry of Coordination. (1960). *5-Year Economic Development Plan 1960–1964*. Athens: National Printing House (in Greek).

Ministry of Coordination. (1979). *Economic and Social Development Programme 1978–1982 – preamble*. Athens: National Printing House (in Greek).

Nadin, V., Cotella, G., & Schmitt, P. (2024). The classification of spatial planning in Europe: Added value and challenges. In Nadin, Cotella, & Schmitt (Eds.), *Spatial Planning Systems and Practice in Europe: Comparison and Trajectories* (pp. 266–295). Edward Elgar Publishing Limited.

Nadin, V., & Fernández-Maldonado, A. M. (2023). Spatial planning systems in Europe: multiple trajectories. *Planning Practice & Research*, 38(5), 625–638. DOI: 10.1080/02697459.2023.2258568

Nadin, V., Piskorek, K., Balz, V., Zonneveld, W., Dąbrowski, M., Georgieva, N., den Hoed, W., Maier, K., & Muñoz Unceta, P. (2021a). *Cross-Fertilisation of Cohesion Policy and Spatial Planning, Input for an ESPON Policy Brief*. Delft: Delft University of Technology.

Nadin, V., & Stead, D. (2008). European spatial planning systems, social models and learning. *disP - The Planning Review*, 44(172), pp. 35–47. doi:10.1080/02513625.2008.10557001

Nadin, V., Stead, D., Dąbrowski, M., & Fernandez-Maldonado, A. M. (2021b). Integrated, adaptive and participatory spatial planning: Trends across Europe. *Regional Studies*, 55(5), pp. 791–803. doi:10.1080/00343404.2020.1817363

Neuman, M. (2019). Leadership. In N. Green Leigh, S. French, S. Guhathakurta, & B. Stiftel (Eds.), *The Routledge handbook of international planning education* (pp. 174–183). Routledge.

OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development. (2017). *The Governance of Land Use in OECD Countries: Policy Analysis and Recommendations* (OECD Regional Development Studies). Paris: OECD Publishing.

Olesen, K. (2014). The Neoliberalisation of Strategic Spatial Planning. *Planning Theory*, 13(3), 288–303. doi:10.1177/1473095213499340

Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press.

Paasi, A., Harrison, J., & Jones, M. (2018). New consolidated regional geographies. In A. Paasi, J. Harrison, & M. Jones (Eds.), *Handbook on the geographies of regions and territories* (pp. 1–20). Edward Elgar Publishing.

Paasi, A., & Zimmerbauer, K. (2016). Penumbral borders and planning paradoxes: Relational thinking and the question of borders in spatial planning. *Environment and Planning A*, 48(1), 75–93. https://doi.org/10.1177/0308518X15594805

Phelps, N. A. (2021). *The Urban Planning Imagination*. Cambridge: Polity Press.

Preza, E., & Asprogerakas, E. (2022). Applying integrated spatial tools in the framework of EU cohesion policy (2014–2020). *European Journal of Spatial Development*, 19(6), pp. 1–22. doi:10.5281/zenodo.7386416

Purkarthofer, E., Humer, A., & Mäntysalo, R. (2021). Regional planning: an arena of interests, institutions and relations - Editorial. *Regional Studies*, 55(5), 773–777. https://doi.org/10.1080/00343404.2021.1875128

Raco, M., & Savini, F. (Eds.). (2019). *Planning and knowledge: How new forms of technocracy are shaping contemporary cities*. Policy Press.

Reimer, M., Getimis, P., & Blotevogel, H. H. (Eds.). (2014). *Spatial Planning Systems and Practices in Europe: A Comparative Perspective on Continuity and Changes*. Abingdon: Routledge. doi:10.4324/9781315852577

Sandercock, L. (1997). The planner tamed: Preparing planners for the twenty first century. *Australian Planner*, 34(2), 90–95. https://doi.org/10.1080/07293682.1997.9657754

Savini, F., & Aalbers, M. (2016). The de-contextualisation of land use planning through financialisation: Urban redevelopment in Milan. *European Urban and Regional Studies*, 23(4), 878–894. https://doi.org/10.1177/0969776415585887

Stead, D. (2012). Best practices and policy transfer in spatial planning. *Planning Practice and Research*, 27(1), 103–116. https://doi.org/10.1080/02697459.2011.644084

Stead, D. (2013). Convergence, divergence or constancy of spatial planning? Connecting theoretical concepts with empirical evidence from Europe. *Journal of Planning Literature*, 28(1), pp. 19–31. doi:10.1177/0885412212471562

Stead, D., & Nadin, V. (2011). Shifts in territorial governance and the Europeanisation of spatial planning in central and Eastern Europe. In N. Adams, G. Cotella, & R. Nunes (Eds.), *Territorial Development, Cohesion and Spatial Planning: Knowledge and Policy Development in an Enlarged EU* (pp. 154–177). London: Routledge.

Stehle, S., & Kitchin, R. (2020). Real-time and archival data visualisation techniques in city dashboards. *International Journal of Geographical Information Science*, 34(2), 344–366. https://doi.org/10.1080/13658816.2019.1594823

Tewdwr-Jones, M. (2012). *Spatial planning and governance*. Palgrave Macmillan / Red Globe Press.

Tewdwr-Jones, M., & Goddard, J. (2014). A future for cities? Building new methodologies and systems for urban foresight. *Town Planning Review*, 85(6), 773–794. https://doi.org/10.3828/tpr.2014.46

Tooze, A. (2022). Welcome to the world of the polycrisis. *Financial Times*, 28 October 2022.

Tsourapi, C., & Gourgiotis, A. (2025). A framework for developing flexible green business parks in the large Greek islands: case studies from Crete. *Planning Practice & Research*. DOI: 10.1080/02697459.2025.2519362

Tulumello, S., Cotella, G., & Othengrafen, F. (2020a). Spatial planning and territorial governance in Southern Europe between economic crisis and austerity policies. *International Planning Studies*, 25(1), pp. 72–87. doi:10.1080/13563475.2019.1701422

United Nations, United Nations Economic Commission for Europe. (2008). *Spatial Planning: Key Instrument for Development and Effective Governance with Special Reference to Countries in Transition*.

Valler, D., & Phelps, N. (2018). Framing the future: On local planning cultures and legacies. *Planning Theory and Practice*, 19(5), 698–716. https://doi.org/10.1080/14649357.2018.1537448

Vickerman, R. (2015). High speed rail and regional development: The case of intermediate stations. *Journal of Transport Geography*, 42, 157–165. https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2014.06.008

Wassenhoven, L. (2022). *Compromise Planning: A Theoretical Approach from a Distant Corner of Europe*. Cham: Springer.

Wassenhoven, L. (2023). *Looking for the future of the European Space. Territorial Cohesion, Spatial Planning, Cities, Climate Change*. Propompos. ISBN: 978-618-5705-10-7.

Wassenhoven, L., & Asprogerakas, E. (2026). Planning in transition: the case of Greece. *Planning Practice & Research*, 41(1), 1–14 (editorial). https://doi.org/10.1080/02697459.2026.2614841

Waterhout, B., Mourato, J. M., & Bohme, K. (2009). The impact of Europeanisation on planning cultures. In J. Knieling & F. Othengrafen (Eds.), *Planning Cultures in Europe: Decoding Cultural Phenomenon in Urban and Regional Planning* (pp. 239–253). Farnham: Ashgate.

Waterhout, B., Othengrafen, F., & Sykes, O. (2013). Neo-liberalization processes and spatial planning in France, Germany, and the Netherlands: An exploration. *Planning Practice & Research*, 28(1), pp. 141–159. doi:10.1080/02697459.2012.699261

WHO, World Health Organisation and UN Habitat. (2020). *Integrating Health in Urban and Territorial Planning: A Sourcebook*. Geneva: UN-Habitat.

Wilson, A., & Tewdwr-Jones, M. (2019). Let's draw and talk about urban change: Deploying digital technology to encourage citizen participation in urban planning. *Environment and Planning B*. https://doi.org/10.1177/2399808319831290

Yiannakou, A., Gourgiotis, A., & Salata, K. D. (2024). Marine spatial planning in Greece: Issues raised from the preparation of the Marine spatial framework for the North Aegean region. *Planning Practice & Research*. doi:10.1080/02697459.2024.2365516

Γουργιώτης Ανέστης
Αναπληρωτής Καθηγητής Χωρικού Σχεδιασμού, ΤμΜΧΠΠΑ,
Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
email: gourgiotis@uth.gr

Γεμενετζή Γεωργία
Επίκουρη Καθηγήτρια, Πολεοδομικού Προγραμματισμού-Σχεδιασμού,
ΤμΜΧΠΠΑ, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
email: ggemenetzi@uth.gr

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Νίκος Τριανταφυλλόπουλος

Αναστασία Τασοπούλου

Νικόλαος Γαβανάς

Απόστολος Λαγαρίας

Σπύρος Νιαβής

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Ελένη Ανδρικοπούλου – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Πασχάλης Αρβανιτίδης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Παναγιώτης Αρτελάρης – Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Σοφία Αυγερινού-Κολώνια – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Αθηνά Βιτοπούλου – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Γιώργος Βλόντζος – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Νικολός Βογιαζίδης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Γεωργία Γεμενετζή – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ηλίας Γεωργαντάς – Πανεπιστήμιο Κρήτης

Αθηνά Γιαννακού – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σπύρος Γκολφινόπουλος – Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Άσπα Γοσποδίνη – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Δημήτρης Γούσιος – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Παύλος-Μαρίνος Δελλαδέτσιμας – Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Αλέξης Δέφνερ – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Δέσποινα Διμέλλη – Πολυτεχνείο Κρήτης

Ασπασία Ευθυμιάδου – Ελληνικός Γεωργικός Οργανισμός «Δήμητρα»

Μιχάλης Ζουμπουλάκης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ελισάβετ Θωίδου – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Γιώργος Κανδύλης – Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Νικόλαος-Γεώργιος Καραχάλης – Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Κώστας Καρτάλης – Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Γρηγόρης Καυκαλάς – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ειρήνη Κλαμπατσέα – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Χάρης Κοκκώσης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Παναγιώτης Κοσμόπουλος – Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Βύρων Κοτζαμάνης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Χρήστος Κουσιδώνης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Αλέξανδρος-Φαίδων Λαγόπουλος – Ακαδημία Αθηνών & Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Κώστας Λαλένης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Λόης Λαμπριανίδης – Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Λίλα Λεοντίδου – Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Παύλος Λουκάκης – Πάντειο Πανεπιστήμιο

Θωμάς Μαλούτας – Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Δημήτρης Μέλισσας – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Αγγελική Μενεγάκη – Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Θεόδωρος Μεταξάς – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Κώστας Μπαγινέτας – Αποκεντρωμένη Διοίκηση Θεσσαλίας - Στερεάς Ελλάδος

Νίκος Μπάτης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ηλίας Μπεριάτος – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Κώστας Μωραΐτης – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Σπύρος Νιαβής – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Μαρί-Νοέλ Ντυκέν – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Δημήτρης Οικονόμου – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Απόστολος Παπαγιαννάκης – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Κωνσταντίνος Περάκης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Γιώργος Πετράκος – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Μάγδα Πιτσιάβα-Λατινοπούλου – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σεραφείμ Πολύζος – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Αντώνης Ροβολής – Πάντειο Πανεπιστήμιο

Νίκος Σαμαράς – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Άρης Σαπουνάκης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Κώστας Σερράος – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Παντολέων (Παντελής) Σκάγιαννης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σοφία Σκορδίλη – Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Νίκος Σουλιώτης – Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Δημήτρης Σταθάκης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Αναστασία Τασοπούλου – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Πάρις Τσάρτας – Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Γιώργος Τσιλιμίγκας – Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Δημήτρης Τσιώτας – Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Δημήτρης Φουτάκης – Διεθνές Πανεπιστήμιο

Γιώργος Φωτόπουλος – Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Μάριος Χαϊνταρλής – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Όλγα Χριστοπούλου – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Μανώλης Χριστοφάκης – Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Γιάννης Ψυχάρης – Πάντειο Πανεπιστήμιο

Περιεχόμενα

ΤΕΥΧΟΣ 43 ΈΤΟΣ 2026
ISSUE YEAR

Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιάβα-Λατινοπούλου Μάγδα **6**
Συνεξέλιξη αστικής ανάπτυξης και κινητικότητας: δύστροπα προβλήματα και διδάγματα από τη Θεσσαλονίκη

Ποζουκίδου Γεωργία, Σαλεπάκη Ασημένια **33**
Πρόθεση συμμετοχής πολιτών σε έργα αστικής ανάπλασης. Η περίπτωση του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης

Παπαθανασίου Μαρίνα, Ασπρογέρακας Ευάγγελος **59**
Οι προοπτικές πολλαπλής χρήσης του θαλάσσιου χώρου μέσα από την ευρωπαϊκή ερευνητική εμπειρία

Ανδρικοπούλου Ελένη, Γιαννακού Αθηνά, Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιάβα – Λατινοπούλου Μάγδα **83**
Εξελικτικός στρατηγικός σχεδιασμός: ενιαία θεώρηση αστικής ανάπτυξης και κινητικότητας με αναφορά στη Μητροπολιτική Περιοχή Θεσσαλονίκης

Ευτυχιάδου Ουρανία, Ασπρογέρακας Ευάγγελος **103**
Διαχρονική διερεύνηση των θεσμικών διαστάσεων της αυθαίρετης δόμησης στην Ελλάδα

Γουργιώτης Ανέστης, Γεμενετζή Γεωργία **127**
Επανεξετάζοντας τον χωρικό σχεδιασμό μέσα από την ευρωπαϊκή και ελληνική εμπειρία: από την Διακήρυξη των Δελφών στην «Πυξίδα» του Χωρικού Σχεδιασμού

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Καυκαλάς Γρηγόρης **151**
Anastasia Panori (2024). Digitally Disrupted Space: Proximity and New Development Opportunities for Regions and Cities. Routledge, pages 229

ISSN: 1109-5008
e-ISSN: 2944 – 9847
https://journals.lib.uth.gr/index.php/aeihoros/inde